

HAYAT KİTABI KUR'AN GEREKÇELİ MEAL-TEFSİR'İN "GAYB İÇERİKLİ AYETLER" BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Sait Ali EKİNCİ*

Öz

Bu çalışmada, Mustafa İslâmoğlu tarafından kaleme alınan 'Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal-Tefsir' isimli eser, gayb kavramının ve konusunun geçtiği sınırlı ayetler incelenerek değerlendirilmiştir. Eserde, Kur'an kavramlarının nüzul dönemi anlamlarıyla kullanılması ve çeviride modern dönemin dikkate alınması amaçlanmıştır. Söz konusu eser, gayb kavramına yüklediği anlam bakımından, geleneksel meal ve tefsirlerden farklı bir içeriğe sahiptir. Gayb ayetleriyle ilgili Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal-Tefsirde verilen çeviri ve açıklamalar, başka müelliflerin meal ve tefsirleriyle karşılaştırılarak bir sonuca varılmaya çalışılmıştır. Mukayeselerde, klasik tefsirlerde aktarılan rivayet ve yorumlara dikkat edilip edilmediği ve gayb ayetleriyle ilgili aklileştirme yapılıp yapılmadığı noktalarına değinilmiştir. Özellikle Muhammed Esed'in Meal-Tefsiri'ni çağrıştıran noktalara dikkat çekilmiş; gerekli yerlerde bazı eleştirilere yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Mustafa İslâmoğlu, meal, tefsir, gayb, aklileştirme.

EVALUATION OF HAYAT KİTABI KUR'AN GEREKÇELİ MEAL-TEFSİR IN THE CONTEXT OF UNSEEN VERSES

Abstract

In this article, the concept of the Unseen has been evaluated by examining within limited verses in "Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal-Tefsir" which penned by Mustafa Islamoglu. In the work, is aimed to use the concepts of Qur'an in the meaning of narration period and take into consideration the modern era in translation. The work that has been mentioned has remarkably different content in the point of the meaning given to the concept of the unseen when compared with traditional translations and exegeses. The translations and explanations related to the verses which are about unseen that are in the "Islamoglu Translation" has been compared with other works and by this method we tried to reach to a conclusion. In the comparisons, we paid attention to whether the traditions and interpretations in the classical exegeses have been taken in to the consideration or not and whether the rationalization has been made or not about the unseen verses. Especially the attention has been drawn to the points that remind of the Translation and Exegesis of Muhammad Asad and some criticism has been forwarded where needed. This will be discussed in detail in the following pages.

Keywords: Mustafa Islamoglu, Translation, Commentary, the Unseen, Rationalization.

* Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, saitali_02@hotmail.com.

Giriş

‘Hayat Kitabı Kur’an Gereçeli Meal Tefsir’ isimli eser, Mustafa İslâmoğlu tarafından telif edilmiş, özgün olma ve birtakım yenilikler getirme iddiasıyla yayımlanmıştır. Eserde, kavramların nüzul döneminde yaygın olan anlamlarının tercih edilmesi gerektiği belirtilmiş ve bu konuda birçok örneğe de yer verilmiştir. Kelimelerin ve kavramların zamanla anlam genişlemesine, daralmasına ve kaybına uğradıkları belirtilerek, çeviride bu kayıpları en aza indirme çabası ön plana çıkarılmaya çalışılmaktadır.

Eserde, baştan sona akademik bir dil hâkim olmasa da genel olarak entelektüel bir dil kullanılmaya çalışılmıştır. Çeviride yapılan yorumların gereçeli olduğu iddiasıyla kaleme alınan eser, gayb kavramının ve konusunun geçtiği sınırlı ayetler, bazen salt mealleriyle bazen de yorumlarıyla birlikte incelenerek tahlil edilecektir.

Eser, şekilsel olarak klasik meallerden biraz daha hacimli durmaktadır. İçerikte Arapça metnin yanında meal ve mealin altında ve yetmediği takdirde de arka sayfalarda yorumlar yapılmıştır. Bu yorumların önsözde belirtildiği üzere sayısının 6 bin dipnot yani açıklama olduğu belirtilmiştir. Eserin mukaddimesinde hiçbir tercümenin aslin yerini tutmayacağı, dili canlı bir organizma oluşu ve Arapça gibi kadim, referansları güçlü bir dilden başka bir dile aktarımda bunun en belirgin şekilde ortaya çıkacağı vurgulanmaktadır. Mealde, güncel yorumlar yapılmış, modern insan psikolojisi ve sosyolojisi dikkate alınmaya çalışılmıştır.

Gayb, insanoğlunun öteden beri merak saldığı, kendi kültür, bilgi ve birikimiyle anlamaya çalıştığı, fiziki alanın dışında kalan, gözle görülemeyen, hissedilemeyen ancak genelde varlığına inanılan bir olgudur. Bu olguyu, modern dönemde anlamak ve muhatap kitleye anlatmak kolay gibi gözükse de aslında zor bir durumdur. Çünkü modern dönem insanı Batılı pozitivist¹ ve rasyonalist² bilgi enformasyonunun tahribatına uğramıştır. Bu kitleye, gayb alanı ile ilgili konuları anlatmak için bir takım çabalar sarf etmek gerekmektedir.

İslâmoğlu Meali’nde, bu sorunların farkına varıldığı görülmekte, gayb alanına taalluk eden ayetlerin çevirisi ve yorumlanması ile ilgili soyuttan somuta, metafizikten fiziğe, olağanüstülükten olağana doğru bir uğraş hissedilmektedir. Tüm bu çabalarda, kadim tefsir geleneğine, te’vil ve yorum çabalarına ne denli katkılar sağlandığı ile ilgili değerlendirmeler yapılacaktır.

1 Pozitivizm: Geçerli bilgisi olguların bilgisinden ibaret gören ve metafizikle dinî bilgiyi geçersiz sayan felsefe akımına verilen addır. (Kutluer, İlhan, *Pozitivizm Maddesi*, DİA, İstanbul 2007, XXXIV, 335.

2 Rasyonalizm: Bilginin akla ve düşünceye dayandığını, akıl ve düşünce ile ispatlanamayan bilginin geçersiz olduğunu savunan akımdır. Bu nedenle Allah, melek, vahiy, gayb gibi konular bu akımın kabul etmediği konulardır. (<http://www.felsefesinifi.com/?Bid=450984> 14.04.2017.)

1. İÇERİSİNDE GAYB KELİMESİNİN YER ALDIĞI AYETLERİN TAHLİLİ

İnsanoğlunun öteden beri metafizik alana ilgisi bilinmektedir. Metafizik alanla ilgili bir takım bilgiler, Dinî ve felsefi yaklaşımların müntesipleri tarafından paylaşılmış, tartışmalara konu edilmiştir. Kur'an'ın metafizik alanı gayb olarak adlandırması ve muttakileri buna imana davet etmesi, başta kelim ve tefsir olmak üzere birçok ilmi disipline konu olmuştur. Kur'an Mealleri de, gayb içerikli ayetlerin çevirisinde ve minvaldeki ayetlerin izahında ilgili tartışmalara dâhil olmuştur. Birçok mealde gayb içerikli bilgilerin, geleneksel anlayış çerçevesinde izah edilmesinin yanı sıra bazı meallerde ise modern bilimlerin de dikkate alınarak çeviri ve yorumlarda buldukları gözlenmektedir. Bu meallerden birinin Hayat Kitabı Kur'an Gereçeli Meal Tefsir olup olmadığı, öyle bir durum varsa nasıl izah edileceği ile ilgili gayb alanına taalluk eden bazı ayetlerin çevirisi ve bu ayetlere getirilen yorumlar incelenmiştir.

Modern dönemde, insanların gayb alanına taalluk eden konularda, küresel gelişmelerin etkisi ile eskiye oranla daha fazla akli olan, gözlenebilir ve denebilir bilgiye yöneldiği bilinmektedir. Meallerin buna kayıtsız kalması elbette ki düşünülemez. Ancak, bu duruma karşı nasıl bir yol ve yöntem çizdikleri veya çizmeleri gerektiği üzerine, sınırlı bir alan incelemesi olarak Hayat Kitabı Kur'an Gereçeli Meal Tefsirdeki bazı ayet mealleri ve yorumları örnek olarak seçilmiştir. Bu seçimlerle ilgili nihai bir yargıya vardığımız söylenemez. Ancak başka çalışmalara kapı araladığımız söylenebilir.

1.1. Gayb Kavramı

Gayb, Arapçada "gözle görülemeyen, duyularla idrak edilemeyen, insan bilgisinin dışında kalan her şeye", denilir.³ Gözle görülemeyen her şey gayb alanına dâhildir. Burada kalbin hissedip hissetmemesi önemli değildir.⁴ Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, ahiret gününe, Allah ile buluşmaya iman ve cennet, cehennem, ölümden sonraki diriliş, kıyamet günü gibi konuların hepsi gayb kapsamına girer.⁵ Diğer bir tanıma göre gayb, duyu organları tarafından idrak edilmekten uzak olandır. Bu da kendisine delâlet eden bir şey bulunan ve kendisine delâlet eden bir şey bulunmayan diye iki kısma ayrılır.⁶ Aklen bilinemeyen, dinde iman edilmesi gereken hususlara gayb denilir.

3 El Cevheri, İmam İsmail Bin Himad, *Mu'cemu's Sihah*, Darul Marife, Beyrut 2012, s. 788; İsfehani, Rağıp el, *el-Müfredât*, Kahire 1961, II, 475.

4 İbni Manzur, *Lisanu'l Arab*, Darul Kutub, Beyrut 2013, I, 601.

5 Taberi, Ebu Cafer Muhammed İbni Cerir, *Camiul Beyan an Te'vili Ay'il Kur'an*, Darul Hicr, Kahire, I, 242; Kurtubi, Ebi Abdullah Muhammed İbni Ahmed İbni Ebi Bekir, *El Camiul Li Ahkamil Kur'an*, Müessesetü Risale, Beyrut 2006, I, 163.

6 Razi, Fahrudin, *Mefatih'ul Gayb*, Darul Fikr, Beyrut 1981, II, 30-31.

Gayb kavramının sözlük anlamına bağlı olarak terim anlamını şu şekilde ifade etmek mümkündür: Tarihi olaylar, gizli ve sır olan şeyler, bir şeyin veya olayın iç yüzü, fizikî dünyada başkalarınca görülemeyen ve bilinemeyen her şeydir. Ayrıca Allah, melek, ahiret, cin kavramları da gayb kapsamında değerlendirilir.⁷ Günümüz koşullarında ise maddi olmayan, gözlemlenemeyen, test edilemeyen, laboratuvar ortamında incelenemeyen, kısacası fizik ötesi denilebilecek konuların gayb kapsamına girdiği söylenebilir.

Gayb kavramı, Kur'an'da "vahiy, Allah, melekler, peygamberler, ahiret, ahiretteki varlıklar ve olgular, şeriatların haber verdiği şeyler, Kur'an ve ondaki gaybî şeyler, kaza ve kader"⁸ anlamlarında da kullanılmıştır. Bununla beraber, insanların içlerinde taşıdıkları şeyleri, gelecekleriyle ve dönecekleri yerle ilgili hususları, geçmişte kalmış kişi ve olayların bilgisini, insan dışı varlıklar dünyasını, kıyametin zamanını, ahiret hayatını ve gelecek olayları içine alacak biçimde hep hazır olanın zıddı anlamında da kullanılmıştır.⁹

Ayetlerden anlaşılacağı gibi peygamberler gaybı bilmezler; ancak sahip oldukları bazı gaybi bilgiler, Allah'ın bilgilendirmesinden dolayıdır. Aksi takdirde onlar da kendi güçleri ile gaybı bilemezler.¹⁰

Asıl âlem, gayb âlemidir. Bu dünya, onun bir tecellisidir. Hakikat görülmez, görülen onun görüntüsüdür. Tıpkı ışık, ısı, ses, koku, tat gibi.¹¹ Allah dışında hiç kimsenin mutlak gayb olan âlemle ilgili şeyler bilmesi mümkün değildir. Sihirbazların ve onların yardımcıları olan şeytanların gaybı bilmesi mümkün değildir. Kur'an'da onlar için "kulak hırsızları" ifadesi kullanılmaktadır.¹²

Âlimler, gaybı "mutlak gayb ve izafi gayb" şeklinde ikili bir ayrıma tabi tutmaktadır. Mutlak gaybın sadece Allah tarafından bilinen bir alan olduğu, izafi gaybın ise Allah tarafından belirli kişilere bildirilen bir alan olduğu belirtilmektedir.¹³

Tefsirlerde gayb konusu ayetler bağlamında değerlendirilmekte, gerek gayb lafzına gerekse de gayb konusuna giren ayetlerde ilgili yorumlara yer verilmektedir. Örneğin Razi¹⁴, Kurtubi,¹⁵ Taberi,¹⁶ Zemahşeri¹⁷ gibi müfessirler, gayb ile

7 Çelebi, *Gayb Maddesi, DİA*, İstanbul 1996, XIII, 406.

8 Albayrak, Halis, *Gayba İman mı Gaybda iman mı?* Ensar Neşriyat, İslami İlimler Araştırma Vakfı, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, 39, İstanbul 2003, s. 66.

9 Örneğin Bakara 2/3, Meryem 19/ 61, Enbiya 21/49, Sebe 34/53, Hadid 57/25.

10 Çelebi, *Gayb*, XIII, 406.

11 Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim, İstanbul 1992, I, 172.

12 Hier 15/18.

13 Çelebi, *Gayb*, XIII, 406.

14 Razi, *Mefatihü'l Gayb*, II, 3.

15 Kurtubi, *Cami*, I, 251-252.

16 Taberi, *Cami*, I, 241-242.

17 Zemahşeri, *Keşşaf*, I, 153.

ilgili "gözle görülemeyen, hissedilemeyen varlık" şeklinde değerlendirmelerde bulunmaktadır. İslâmoğlu Meali'nde¹⁸ ise "insan idrakini aşan hakikatler" şeklinde geleneğe bağlı bir çizgi muhafaza edilerek özgün bir yorum yapılmaktadır. Ancak hangi konunun "insan idrakini aştığı, hangisinin aşmadığı" konularında farklı değerlendirmelere yer verilmekte, zaman zaman "insan idrakini aşan konular, insan idrakinin dâhilindeymiş gibi" zikredilmektedir.¹⁹

Maddi hayatın dışında olması, gaybın insanlarca bilinmemesini zorunlu kılar. Bu nedenle Kur'an, sürekli gaybın yalnız Allah tarafından bilinebileceğini ifade eder. "Göklerde ve yerde Allah'tan başka kimse gaybı bilemez."²⁰ "Gayb, Allah'ındır."²¹ "Gaybın anahtarları O'nun yanındadır, onları Allah'tan başkası bilmez."²² Ayrıca Hz. Peygamber'e de "Ben size Allah'ın hazineleri yanındadır demiyorum. Gaybı da bilmem."²³ demesi emredilir.

Kur'an'da, gaybın Allah'tan başka hiç kimse tarafından bilinmeyeceği belirtilmekle beraber, peygamberlere vahiy yoluyla birtakım bilgilerin aktarıldığına vurgu yapılır. "Allah, sizi gayba muttali kılacak değildir; ancak Allah, rasuller'inden dilediğini seçer."²⁴ "Gaybı bilen O'dur. Gizli bilgisini kimseye göstermez; ancak razı olduğu rasule gösterir."²⁵

Ayetlerden anlaşılacağı üzere bazı konular mutlak gayb alanına tekabül ederken, bazı konular ise Allah tarafından elçilerine bildirilmiştir. Bunun dışında, bazı konuların gayb alanına girip girmediği, gayb alanına girse bile nasıl yaklaşılması gerektiği müellifler tarafından farklı telakki edilmiştir. Bu nedenle İslâmoğlu Meali'nde gayb kavramına verilen anlamlar farklı başlıklar altında değerlendirilmiştir. Şimdi bu başlıklar sırasıyla incelenecektir.

1.2. Gayb: Duyularla İdrak Edilemeyen

Gayb kavramının Kur'an'da ilk geçtiği yer, Bakara 2/3'te yer alan "Onlar gayba iman ederler." ayetidir. Ayette yer alan gayb ile ilgili "Raziye göre kendisinin ve çoğunluğun görüşü "duyu organları tarafından idrak edilmekten uzak olan" şeklinde bir izah ile Ebu Müslim İsfehani'nin kabul ettiği "hazır olanın zıddı, gıyabında olmaktır." şeklindeki görüştür.²⁶ Taberi de "gözleriyle görmedikleri, cennete, cehenneme, sevaba, günaha, cezaya, mükâfata içten inanırlar. Ve Allaha

18 İslâmoğlu, Meal, Mustafa, Hayat Kitabı Kur'an Gerekeçeli Meal Tefsir, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2012.

19 İslâmoğlu, Meal, s. 6-7, 872, 1035.

20 Neml 27/65.

21 Yunus 10/20.

22 En'âm 6/59.

23 En'âm 6/50.

24 Âl-i İmrân 3/179.

25 Cin 72/26-27.

26 Razi, Mefatihü'l Gayb, II, 31.

meleklerle, kitaplara ve Peygamberlere de iman ederler.”²⁷ şeklinde bir izah getirmiştir. Kurtubi de bu konunun ihtilafı olmakla beraber zikrettiği bazı manalardan sonra özetle gayb ile kastın, “Mü’minler/Muttakiler, münafıkların zıddına, vicdanlarında, kalplerinde Allah’tan korkarlar” anlamıyla karşılaşmıştır.²⁸

Güncel bir eser olan, Muhammed Esed’in Kur’an Mesajı Meal- Tefsir adlı eserinde gayb ile ilgili şu ifadeler dikkat çekmektedir: “*Gayb (genellikle ve hatalı olarak “görünmeyen” şeklinde çevrilir), Kur’an’da insanın kavrayış alanının ötesinde bulunan, onu aşan hakikatin tüm safhalarını ifade etmek için kullanılır. Bu nedenle, bilimsel gözlemlerle ispatı veya reddi söz konusu olamaz, hatta genel kabul görmüş spekülasyon düşünceleri içinde bile yeterli biçimde kapsamamaz. Örneğin, Allah’ın varlığı, evrenin yaratılış amacı, ölümden sonraki hayat, zamanın gerçek mahiyeti, ruhsal güçlerin varlığı ve birbirleriyle ilişkileri vb. gibi... Ancak asıl hakikatin gözlemlenebilen çevreden çok daha fazlasını kapsadığına ikna olan bir kişi, Allah’a imana ve böylece hayatın bir anlamı ve gayesi olduğu inancına ulaşabilir. Kendisinin ancak “insan idrakini aşan olguların varlığına inananlar için bir rehber” olduğuna işaret etmek suretiyle Kur’an; aslında, zihinleri bu temel öncüllü kabullenemeyenler için kapısının -zorunlu olarak- kapalı olacağını söylemektedir.”²⁹*

Gayb kavramı ile ilgili aktarılan geleneksel ve modern telakkinin izahından sonra İslamoğlu Meali’nde yapılan çeviri ve yorumların, hangi paranteze tekabül ettiği daha bir anlam kazanacaktır.

İslamoğlu Meali’nde gayb kavramına ilk olarak Bakara 2/3’te değinilmekte ve burada gayb, “idraki aşan hakikatler” şeklinde Türkçeye çevrilmektedir. Açıklama bölümünde ise “*yu’minune bilgaybi*” ibaresinin Ebu Müslim İsfehani’den yararlanılarak “*Başkalarının yanında olduğu gibi yalnız başına kaldığında da iman ederler.*” şeklinde de çeviri yapılabileceği belirtilmiştir. Gerekçe olarak Bakara 2/14’teki “*mü’minlerin yanında iman ettiklerini belirttikleri halde, şeytanlarıyla- dostlarıyla baş başa kaldıklarında biz aslında iman etmemiştik, onlarla alay ediyorduk*”³⁰ diyen münafıklara bir karşılık olabileceği vurgulanmıştır.

İslamoğlu Meali’nde yapılan bu yorum, farklı bir ayet için örneğin Yusuf 12/52 için yapılmış olsaydı çok isabetli olacaktı. Ancak burada, klasik tefsirlerde de belirtildiği üzere, gıyabında iman etmekten ziyade gayb alanına taalluk eden; Allah, melek, cennet, cehennem gibi fizik özetesi konulardan bahsedilmektedir. Yeri gelince Yusuf 12/52’ye dönecektir.

27 Taberi, *Cami*, I, 242.

28 Kurtubi, *Cami*, I, 252.

29 Esed, *Meal*, Muhammed, *Kur’an Mesajı Meal- Tefsir İşaret Yayınları*, İstanbul 1999, I, 4.

30 Ayetin tam meali: “*Inananlara rastladıkları zaman, “İnadık” derler, elebaşlarıyla baş başa kaldıklarında, “Biz şüphesiz sizinleyiz, onlarla sadece alay etmekteyiz” derler.*” Bakara 2/14.

Bu açıklamaların geçtiği Bakara 2/3, İslâmoğlu Meali'nde şu şekilde yer almaktadır: “*O hidayete erenler ki, idraki aşan hakikatlere bütünüyle iman ederler.*”³¹ Aynı ayet, Esed Meali'nde: “*Onlar ki, insan idrakini aşan olguların varlığına inanırlar.*”³² şeklinde yer almaktadır. Aynı ibarenin, gayb yerine her iki mealde de “*insan idrakini aşan*” şeklinde kullanılması, İslâmoğlu Meali'nde, daha önce yazıldığı bilinen Esed Meali'nden iktibas yapıldığı halde kaynak gösterilmediği düşüncesini uyandırmaktadır. İslâmoğlu Meali'nde yukarıda belirtilen izahlara rağmen, gayb ayetine verilen mealde, Esed Meali'nin hemen hemen aynıısının verilmiş olması, “iç tutarlılık ve özgünlük açısından” tenkit edilmesi gereken bir durumdur. İslâmoğlu Meali'nde ayetin açıklaması sadedinde yapılan izahlara bakıldığında “*Onlar Allah'a başkalarının yanında olduğu gibi yalnız başlarına kaldıklarında da iman ederler.*” şeklindeki çevirinin yapılması bekle-nirdi. Çünkü izahlar bu ifadeyi destekler biçimde yapılmaktadır. Oysa Esed Meali'ndeki çeviri tercih edilmekte ve bu çeviri ile ilgisi olmayan açıklamalar yapılmaktadır. Burada yapılan yorumların, Yusuf 12/52 yer alan “*gyıyabında*” başlığına taşınması gerekirdi.

Yasin 36/11'da dikkat çekici bir başka tablo gözler önüne serilmektedir. Ayet, İslâmoğlu Meali'nde şöyle yer almaktadır: “*Ne ki sen, sadece ilahi uyarıya tabi olan ve idraki aşan bir hakikat olmasına rağmen o rahmet kaynağına derin bir ürpertiyle saygı duyan kimseyi uyarabilirsin.*”³³

Ayetin başka meallerdeki şekli, araştırma konusu olan mealin çevirisi konusunda belirleyici olacaktır. TDV Meali'nde: “*Sen, ancak zikre (Kur'an'a) uyan ve görmeden Rahmân'dan korkan kimseyi uyarabilirsin.*”³⁴ Elmalılı Meali'nde: “*Sen, ancak Kur'an'a uyan, görmediği halde Rahman'dan korkan kimseyi uyarabilirsin.*” Şaban Piriş Meali'nde: “*Sen, ancak Kur'an'a uyan, görmediği halde Rahman'dan korkan kimseyi uyarabilirsin.*” şeklinde verilmektedir. Aynı ayetin Esed Meali'ndeki okunuşu şu şekildedir: “*Sen, ancak (ilahî) uyarıyı can kulağıyla dinleyen ve insan kavrayışının ötesinde bulunmasına rağmen Rahmân'dan korkan kişiyi uyarabilirsin.*” Burada iki nokta dikkat çekmektedir. Birincisi, İslâmoğlu Meali'ndeki “*idraki aşan bir hakikat*” ile Esed Meali'ndeki “*insan kavrayışının ötesinde*” ibarelerinin birbirlerini çağrıştırmasıdır. Her iki ifade de aslında olağan dışı bir duruma işaret etmektedir. Bu nedenle gerek İslâmoğlu Meali'nde gerekse de Esed Meali'nde geleneksel yoruma dayalı bakış açısı gözlenmekte olup, sadece bu durum özgün cümlelerle ifade edilmeye çalışılmıştır.

İslâmoğlu Meali'nde seçilen “*idraki aşan bir hakikat*” ifadesi, diğer Türkçe ya-

31 İslâmoğlu, *Meal*, s. 6.

32 Esed, *Meal*, I, 4.

33 İslâmoğlu, *Meal*, s. 872.

34 Karaman vd, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, TDV, Ankara 2006.

zılan meallerle mukayese edildiğinde özgün denebilecek bir tercih iken; Esed Meali ile mukayese edildiğinde tam özgün olunamadığı kanaatini oluşturmaktadır. Dikkat çeken diğer bir nokta ise burada gayb kavramına daha önce geçen “gıyabında” yerine “insan idrakini aşan bir hakikat” şeklinde anlam verilmesidir. Buna gerekçe olarak da meal yazmada takip edilen usulün anlatıldığı giriş bölümünde birtakım izahlara yer verilmektedir. “*Bu terimlerin zaman içinde kazandıkları istilâhî anlamlardan mümkün olduğunca uzak durma, vahyin ilk nüzul ortamında bu terimlerle ne murad ediliyorsa onu esas alma, kavramların nüzul sürecinde farklı anlamlarda kullanılabileceği gibi farklı vurgulara sahip olabilmesi*”³⁵ gibi açıklamalar bunlardan bir kaçıdır.

Görüldüğü üzere kaynak gösterilerek çevirisi verilen meallerde yer alan, “*görmediği halde*” kısmı İslâmoğlu Meali’nde “*idraki aşan*” şeklinde yer almaktadır. Gayba, sadece görülmeyen değil aynı zamanda “insanın duyamadığı, dokunamadığı yani idrakinin/kavrayışının ötesindeki bir olgu” olarak bakılabilir. Bu nedenle tercih edilen çeviri, modern zamanlarda geçerli bir bakış olarak kabul görebilir. İnceleme konusu olan İslâmoğlu Meali’nde, bu tercihe gerekçe olan kaynak, Ebu Müslim İsfehani olarak gösterilmiştir. Bu görüş aynı zamanda Fahrüddin Razi’nin Tefsiri Kebir’inde de belirtilen üç görüşten birisi olarak yer almıştır. Razi kendisinin ve çoğunluğun görüşü olarak “duyu organları tarafından idrak edilmekten uzak olandır.” görüşünü zikrettikten sonra Şia’ya ait olan “Beklenen Mehdi (Mehdi Muntazar) görüşünü de zikreder.”³⁶

1.3. Gayb: Bir Şeyin Veya Olayın İçyüzü

Kur’an’ın bazı ayetlerinde gaybı bilmenin Allah’a ait olduğu ve hiç kimse- nin bu hususta bilgi sahibi olmadığı beyan edilmektedir. “*Gayb yalnız Allah’a aittir.*”³⁷ “*De ki: gökte ve yerdekiler gaybı bilmezler, onu ancak Allah bilir*” gibi ayetler³⁸ bunun delilidir. Bu ayetler İslâmoğlu Meali’nde şu şekilde yer almıştır:

*Bir de diyorlar ki “Ona Rabbinden mucizevi bir belge gönderilmeli değil miydi” Buna karşılık de ki “Aşkın hakikatler yalnızca Allah’a ait bir alandır. Şimdi artık bekleyin (akabetinizi) iyi bilin ki, ben de sizinle birlikte bekleyeceğim.”*³⁹ Ayette yer alan “gayb yalnız Allah’a aittir” ifadesi için İslâmoğlu Meali’nde “aşkın hakikatler Allah’a ait bir alandır” şeklinde yer almıştır. Gerekçe olarak konunun “mucize” olduğu için, “aşkın hakikat” olarak çevrildiği, gaybın bu bağlamda, sadece ilahi bilgiye değil, aynı zamanda ilahi eyleme de tekabül ettiği vurgulan-

35 İslâmoğlu, *Meal*, s. XX. (Mukaddime bölümünde roma rakamı kullanılmıştır.)

36 Razi, *Mefatihü'l Gayb*, II, 25-30.

37 Yunus 10/20.

38 Neml 27/65.

39 İslâmoğlu, *Meal*, s. 373.

mıştır. Burada gayb ile ilgili geleneksel yaklaşımın devam ettirildiği görülmekle beraber edebi bir dil ile ifadeler güncellenmiştir.

Seyyid Kutub, bu olayın “*gayba ilişkin dolaysız bilginin bir türü*” olduğunu belirttiikten sonra şu izahları yapmaktadır: “*Yüce Allah, öngördüğü bir hikmetten dolayı ve dilediği oranda ona bu bilgiden öğretmiştir. Bu yüzden bir peygamber, bir resul olmasına rağmen Hz. Musa, bu adama ve uygulamalarına karşı sabredemiyor. Çünkü bu uygulamalar, dış görünüşleri itibariyle akıl ve mantıkla, eşyanın tabiatına ilişkin hükümlerle çelişiyorlar. Bu yüzden bu uygulamaların gerisindeki gizli hikmeti kavramak zorunludur. Aksi takdirde şaşkınlık uyandıracak, hoşnutsuzluğa neden olacaklardır.*”⁴⁰

Neml 21/65 ise İslâmoğlu Meali’nde şu şekilde yer almıştır: “*De ki: Göklerde ve yerde Allah’tan başka hiç kimse, idraki aşan hakikatleri asla kavrayamaz; hiç kimse öldükten sonra ne zaman diriltileceğini de bilemez*”.⁴¹ Açıklama kısmında, gayb hakkında bu ve benzeri bağlamlarda “insan idrakini aşan hakikatler olarak çevrilmesinin gerekeçesi, içkin bir varlık olan insanın aşkın hakikatleri kavrayamayacağı belirtilmiştir. Kavranamayan hakikatlerin ise imanın alanına dâhil olduğu vurgulanmış, özetle gayb konusunda imanın idrake değil, idrakin imana tabi olduğu ifade edilmiştir. İdrak ile ilgili Ferra ve Taberi gibi kaynaklara başvurulurak “yüksek bir şeyi engin bir şeyin seviyesine indirmek” şeklinde bir tarif yapılmıştır.⁴² Bu durumda, gayb bilgisinin insanların özellikle de bu tartışmayı yapan muhatap müşrik kitlesinin idrakinin üzerinde olduğu sonucuna varılmaktadır.

Gayb ile ilgili olarak “bir şeyin veya olayın iç yüzünü ifade eden farklı bir kavram” gündeme gelmektedir ki o da “ledün” olarak ifade edilir. Ledün/لَدُنْ kelimesi عند/yanında sözcüğünden daha özel bir anlamı ihtiva etmektedir. Çünkü o bir sonun başlangıcını gösterir. Taraf, kat ve derununda gibi anlamlara gelen ve Kehf 18/65’te yer alan ledün kelimesi “ilmi-i ledün” tamlaması şeklinde, “Allah katından bir ilim” şeklinde anlaşılmıştır.⁴³ Burada bu ilmin, Allah’tan bir kula bahşedilmesi, birçok ilmi disiplinin konuyla alakadar olmasına neden olmuştur. Doğal olarak en çok tefsir ilmi ile başlayan bu disiplinler, kelim, fıkıh, hadis ve tasavvufun yanında psikoloji, felsefe gibi beşeri ilimleri de bünyesine katmıştır.⁴⁴

“Ona nezdimizden bir ilim öğretmiştik.” mealindeki cümle, Hızır’a öğretilmiş olan ilmin özel bir ilim olduğunu ifade eder. Allah Teâlâ tarafından olağanüstü

40 Kutub, *Fizilal*, X, 450-451.

41 İslâmoğlu, *Meal*, s. 747.

42 İslâmoğlu, *Meal*, s. 747-748.

43 İsfehani, *el-Müfredat*, s. 958.

44 Topaloğlu, Bekir, *Batın Maddesi*, DİA, İstanbul 1992, V, 187; Uludağ, Süleyman, *Batın İlmî Maddesi*, DİA, İstanbul 1992, V, 188-189.

yollarla öğretildiği için İslâmî literatürde bu ilme söz konusu ayetin lafzından hareketle “ledün ilmi” denilmektedir.⁴⁵

Peygamberlere vahyedilen ilimlerin tamamı ledün ilmi olmakla birlikte, ayeteki anlatım tarzı ve hadislerdeki açıklamalar, Hızır’a öğretilmiş ilmin özel bir ilim olduğunu gösterir. Nitekim konuyla ilgili zikredilen hadiste Hızır “*Ey Mûsâ! Ben, Allah’ın ilminden bir ilme sahibim ki sen onu bilmezsin; onu bana Allah öğretti.*”⁴⁶ diyerek buna işaret etmektedir.⁴⁷ Bu ayetlerin izahını yapan bazı müfessirlere göre Hz. Musa’nın ilmi, “*hükümleri bilmek ve zahir ile fetva vermektir.*” Hızır’ın ilmi ise “*eşyanın bâtınını (iç yüzü) bilmektir*”, dolayısıyla buna, “*bâtin ilmi*” veya “*hakikat ilmi*” de denmiştir.⁴⁸

Müfessirlerin açıklamalarından anlaşılan ledün ilmi, fikrî bir çabayla elde edilmeyip Allah tarafından, sırf Allah vergisi olan bir mukaddes kuvvetin tecellisi-
sidir. Etkilenenden etkileyene, vicdandan vücuda doğru giden bir ilim değil, etki edenden etkilenene, vücuttan vicdana gelen birinci derecede bir ilimdir. Nefsin hakikate ulaşması değil, hakikatin nefiste meydana çıkmasıdır. Bilimsel ortamlarda deneyi yapılamaz, reddi veya kabulü söz konusu olamaz. Ayetlerde geçen örneklerden bir sonuca varmak gerekirse ledün ilminin, insanların çalışarak elde edebileceği bir bilgi olmayıp, Allah’ın bildirmesiyle bilinen gayb bilgisi veya onun bir çeşidi olduğu söylenebilir.⁴⁹

Aynı ayet, İslâmoğlu Meali’nde: “*Sonunda orada kendisine katımızdan bir lütufta bulunarak (ilmimizden) bir ilim öğrettiğimiz kullarımızdan birini buldular.*”⁵⁰ biçiminde yer almaktadır. Çeviride tercih edilen “(ilmimizden) bir ilim öğrettiğimiz” ifadesi, müphem bir durum kazanmıştır. Bu müphemliği de özellikle parantez içine alınan “ilmimizden” ifadesi oluşturmaktadır. İslâmoğlu Meali’nde Allah’ın Hızır’a verdiği ilim, geleneksel anlayışa uygun bir şekilde çevrilmiş ve açıklama bölümünde aynı yol izlenmiş, aşağıda belirtildiği gibi derinlikli bir bakışla vurgu yapılmıştır.

Aynı ayette geçen “*dayanamadığın işlerin iç yüzü*” ifadesi, olayda gayba taalluk eden bir durumun olduğunu göstermesi açısından önemlidir. İslâmoğlu Meali’nde “*Hızır’ın tüm yapıp ettiklerinin kendi bilgi ve iradesinin bir sonucu değil, ilahi bildirim ve iradenin bir gereği olduğu gerçeği, yüzeysel bir bakışın ise bu iradenin doğru anlaşılabilmesi için yetmediği*”⁵¹ kanısına varılmıştır. Bu

45 Karaman vd, *Kur’an Yolu Tefsiri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, III, 489-490.

46 Buhari, *İlim*, 44; Müslim, *Fezail*, 170 (2380).

47 İbni Kesir, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim*, VI, 114.

48 Karaman vd, *Kur’an Yolu Tefsiri*, III, 489-490.

49 Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, V, 3263.

50 İslâmoğlu, *Meal*, s. 571.

51 İslâmoğlu, *Meal*, s. 573.

durumda, gayb ve ilahi iradeye yaklaşım noktasında olağanüstü durumun olağanlaştırılmadığı, vahyin mana ve maksadının anlaşılması noktasında geleneksel temülün işlendiği, bununla birlikte güncel yorumlar yapıldığı gözlemlenmektedir.

Kehf 18/68'de geçen "(İç yüzünü) kavrayamadığın bir bilgiye nasıl sabredersin?"⁵² şeklinde verilen ayet, İslâmoğlu Meali'nde "Kaldı ki sen, tecrübî bilgi kapsamına tümüyle girmeyen şeye nasıl (ve neden) katlanasın ki?" şeklinde tercih edilmiştir. Burada kavrayamadığın, iç yüzünü bilemediğin, havsalanın alamayacağı/tecrübî bilgi kapsamının dışı şeklinde geleneksel bakış açısından uzaklaşmadan, özgün bir ifadeyle karşılık verilmektedir.

Kehf 18/80'de gaybla ilgili dikkate değer bir nokta yer almaktadır. Geleneksel meallerin "Oğlana gelince, anne-babası mümin kimselerdi. Onun bunları azgınlık ve küfür ile sarmasından korktuk."⁵³ şeklinde çevirdikleri "خَشِينَا/haşına" ibaresi Esed ve İslâmoğlu Meallerinde "kaygı verici bilgi/belirti" şeklinde aktarılmıştır. Diğer meallerin çevirisinde gelecekte bahsedilen gayb içerikli bir bilginin "Hızır" tarafından bilinmesine dikkat edilmişken, Esed ve İslâmoğlu Meallerinde "normal insanlarda görülebilecek sıradan bir bilgi/kuşku" şeklinde aktarılarak insan idrakinin üzerindeki bir bilgi sıradanlaştırılarak, aklileştirme eğilimi ile sunulmuştur.

İslâmoğlu Meali'nde batın/gayb bilgisinin "kaygı verici bilgi" olarak takdim edilmesi, bir olayın iç yüzünün zahirleştirilmeye/yüzeyselleştirilmeye çalışıldığını göstermektedir. İslâmoğlu Meali'nde Kehf 18/80'in dipnotunda Taberî kaynak gösterilerek "خَشِينَا" için "duyu ve gözlem dışı yolla idrak edilen bir bilgi türü" yorumu yapılmakta ancak Taberî'nin tercihi, Türkçeye "idrak dışı bilgi" değil, "endişe verici bilgi" şeklinde çevrilmiştir.⁵⁴ Bu durum, belki de meallerde olması gereken "çağının insanlarına hitap etme çabasının ürünü" olarak kabul edilmiştir. Ancak gayb bilgisinin, aklileştirilerek endişe/kaygı verici bir bilgi şeklinde sunulması, yeterince izah gerektiren bir yaklaşımdır. Çünkü Taberî, "خَشِينَا" için "علمنا" bildik, biliyorduk" şeklinde açıklamıştır.⁵⁵ Allah'ın gelecekle ilgili bir bilgiyi Hızır'a öğretmiş olması, "kendisine katımızdan ilim verdiğimiz bir kul" ayetiyle uyumludur.

Ayrıca zaman zaman "zahirî ve Bâtinî bilgi sistemlerine" de atıf yapıldığı halde birçok yerde "batınî bilgi sisteminin" ne olduğu, nasıl anlaşılması gerektiği noktasında çözüm önerileri sunulmamaktadır. Kullanılan ifadelerden dolayı olarak gayb ve mucizelerin, "batınî bilgi sistemi" şeklinde yorumlandığı anlaşılmaktadır. Batınî bilgi sistemine uyulmaması, araştırma konusu eserde dikkat çekici

52 Diyanet, *Meal*, s. 300; Elmalılı, *Meal*, s. 302; Bilmen, *Meal*, s. 302.

53 http://www.kuranmeali.org/18/kehf_suresi/80.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx 12.04.2017

54 İslâmoğlu, *Meal*, s. 573.

55 Taberî, *Cami*, XV, 357.

bir çelişkinin barındığını gözler önüne sermektedir. Batınî bilgi sisteminin, şeklen kabul edildiği hâlde, ilgili ayetlerde “kaygı verici bilgi, kuşku” gibi gündelik hayatın kavramlarıyla karşılık bulması, okuyucuya “gayb ve ilahi bilgi’ ile ilgili yeterli izahat yapılmadığı” noktasında, İslâmoğlu Meali’ne eleştiri yöneltilebilir.

Yeri gelmişken burada ledün ilminin İslam’daki yeri ile ilgili olarak aşağıdaki hatırlatmaların yapılmasında yarar görülebilir:

“Allah’tan gelen, vasıtasız elde edilen bilgiler, İslamî bilgi sisteminde vahiy ve ilham olmak üzere ikiye ayrılır. Bunların ikisi de Allah katından (ledün) gelir. Vahiy, objektif ve genel; ilham ise sübjektif ve özeldir. Allah, peygamberine gerekli gördüğünde sır ve gayba ait bilgi de verir; ama ilhama mazhar olan velilerine vahyemez. Aslında ilhamın tek kaynağı ilahi değildir. Şeytan da insana ilham edebilir. İlhamın ilahi mi, şeytani mi olduğu hususunda zaman zaman karışıklıklar yaşanabilir. Bu nedenlerden ötürü ilhamı, vahiyden üstün tutmak sağlıklı değildir. Temsili de olması mümkün olan bu kıssadan da anlaşılacağı gibi ilham; belli konulara ait özel bir bilgi olup meşruiyeti, vahye uygunluğu ölçüsünde geçerlidir. Vahiyle uyumayan ilham ve ilham iddiaları, geçerli kabul edilmemektedir.”⁵⁶

Buradan hareketle, ledün ilminin ilham mı yoksa vahiy mi olduğu tartışmasına girilmesi pek sağlıklı olmasa gerek. Allah katından verildiği kesin olan bilgiler vahiy kapsamında mütalaa edilir ve bu vahiy, Peygamberlere verilen bilgi türüdür. Hızır’ın kimliği konusunda veli mi nebi mi oluşunda bir tartışma oluşabilir. Bu tartışma da bu makalenin sınırlarını aşacaktır. Ancak Hızır’a, “ilahi bir bilginin verildiği”, bu bilgiye dayalı olarak hikmetle hareket ettiği görülmektedir. İslâmoğlu Meali’nde, Hızır’a verilen ledün ilminin Allah katından verilen bir ilim oluşuna itiraz edilmemiş, genel ve geleneksel yaklaşıma uygun hareket edilmiştir.

İslamoğlu Meali’nde bir şeyin veya olayın iç yüzü manasına gelen gayb kavramı için, “insan idrakini aşan hakikat” şeklinde bir yorumun yapılması, geleneksel anlayışın devam ettirildiğini göstermektedir. Sadece modern dönemin zihnini dikkate aldığı, edebi ifadeler kullandığı ve güncel yorumlar yapıldığı görülür. Aynı şekilde, sıradan insanların kavrayamadığı “ilmi ledün” için yapılan “olayların iç yüzü ve çok boyutlu bakış” şeklindeki yorumlarda, gayb inancına genel anlayışa uygun bir şekilde yaklaşıldığı görülmektedir.⁵⁷ Ancak “خُشْيَانًا” ifadesi için, kaygı verici bilgi, şeklinde bir yorum yapılması, buradaki olayın da bir “iç yüzünün ve çok boyutlu olduğunun” ıskalandığını göstermektedir. Bu tutum da, İslamoğlu Meali’nde, gayb olayı ile ilgili olarak, bütüncül bir yaklaşımın sergilenmediğini göstermektedir.

⁵⁶ Karaman vd, *Kur’an Yolu Tefsiri*, III, 573.

⁵⁷ İslâmoğlu, *Meal*, s. 571.

1.4. Gayb: Bulunulmayan Bir Ortam, Arkasında, Gıyabında

İslâmoğlu Meali'nde Bakara 2/3'ün çevirisinde gayb kavramına "*idraki aşan hakikatler*" şeklinde karşılık verilmesine rağmen, dipnot bölümünde "*başkalarının yanında olduğu gibi yalnız başına kaldığında iman ederler.*" şeklinde tefsir edilmektedir. Bu yoruma gerekçe olarak Bakara 2/14'teki "*mü'minlerin yanında iman ettiklerini belirttikleri halde, şeytanlarıyla- dostlarıyla baş başa kaldıklarında biz aslında iman etmemiştik, onlarla alay ediyorduk*"⁵⁸ diyen münafıklara bir karşılık olabileceği"⁵⁹ şeklindeki ifade gerekçe olarak savunulmaktadır.

Yorum kısmında dikkat çekilen "*başkalarının yanında olduğu gibi yalnız başına kaldığında iman ederler.*" ifadesi, birçok mealde dikkate alınmamasına rağmen nahiv açısından gayb kavramını karşılamaktadır.⁶⁰ Ayrıca yorumda belirtilen münafıklar gibi olmayıp hem yalnız başına hem de dışarıda inanmak, "ihlâs" kavramına da dâhil edilebilir. Bu durum, sonraki ayetlerde (Bakara 2/8-20 arası) münafıkların durumu anlatılırken, 14. ayette belirtilen "*Ama inanan kimselerle karşılaştıklarında 'Biz İman ettik' derler. Şeytanlarıyla baş başa kaldıklarında ise 'Biz sizinle beraberiz, biz onlarla sadece alay ediyorduk' derler*" ayetinin zıddı olarak vurgulanmaktadır. Dolayısıyla buradaki yorumlarında 'gayb kavramı' için yanında olan değil uzağında, gıyabında manası tercih edilmiştir.

İslâmoğlu Meali'nde, Alu İmran Sûresi'nin 3/44, "*Sana aktardığımız bu bilgi, senin gıyabında olup biten olayların haberlerindedir.*"⁶¹ biçiminde aktarılmaktadır. Burada da aynı şekilde, "yanında olanın zıddı manasında yani gıyabında" tercih edilmiştir.

Aynı ayet, Elmalılı ve TDV Mealleri'nde: "*Bunlar, bizim sana vahiy yoluyla bildirmekte olduğumuz gayb haberlerindedir.*" biçiminde yer almaktadır. Söz konusu ayet, Esed Meali'nde: "*Sana (şimdi) vahyettiğimiz şey, senin idrakini aşan bir hususla ilgilidir.*" şeklinde verilmektedir. Üzerinde tarama yapılan 30 küsur mealin⁶² hiçbirisinde İslâmoğlu Meali'nde zikredilen "*muhatabın gıyabında olan olaylar*" şeklinde bir çeviri yapılmamakta, hepsinde birbirlerine yakın olarak "gayb haberleri" şeklinde verilmektedir. İslâmoğlu Meali'nde adı geçen ayet ile

58 Ayetin tam meali: *İnananlara rastladıkları zaman, "İnanmış" derler, elebaşlarıyla baş başa kaldıklarında, "Biz şüphesiz sizinleyiz, onlarla sadece alay etmekteyiz" derler.* Bakara 2/14.

59 İslâmoğlu, *Meal*, s. 6-7.

60 Albayrak, *Gayba İman mı Gaybda iman mı?* s. 70-71.

61 İslâmoğlu, *Meal*, s. 111.

62 Mealler: Abdülbaki Gölpınarlı, Abdullah Parlıyan, Adem Uğur, Ahmet Hulusi, Ahmet Tekin, Ahmet Varol, Ali Bulaç, Ali Fikri Yavuz, Ali Ünal, Bayraktar Bayraklı, Bekir Sadak, Celal Yıldırım, Cemal Külünkoğlu, Diyanet İşleri, Karaman vd., Edip Yüksel, Elmalılı Orijinal, Elmalılı Sadeleştirilmiş, Gültekin Onan, Harun Yıldırım, Hasan Basri Çantay, Hayrat Neşriyat, İbni Kesir, Kadri Çelik, Muhammed Esed, *Meal*, Ömer Nasuhi Bilmen, Ömer Öngüt, Sadık Türkmen, Seyyid Kutub, Şaban Piriş, Yaşar Y. Nuri Öztürk, Suat Yıldırım, Süleyman Ateş, Ümit Şimşek. Burada Süleyman Ateş Meali istisna tutulmalıdır. Çünkü Süleyman Ateş Meali'nde "Onlar ki gaybde (gizlide, içtenlikle) inanırlar" şeklinde çeviri yapılmıştır.

ilgili dipnot bölümünde şu izahlara yer verilmektedir: “*Kur’an’da gayb kavramı farklı şekillerde kullanılmaktadır. Buna göre gayb kavramı, bazen idraki aşan mutlak hakikatlere, bazen idrak edilebilir olduğu halde görülemeyenlere, bazen de muhatabın gıyabında olan olaylara delalet eder. Bu anlamda vurgu sonuncusuna yöneliktir.*”⁶³ Ayette, yer alan “gayb haberleri, muhatabın gıyabında olanlar” diye tercih edilmekte ve bu tercih yapılan kısa bir izahla gerekçelendirilmektedir. “Gıybet” kelimesinin, “gıyabında konuşmak” şeklinde anlaşılması, İslâmoğlu Meali’ndeki çevirinin isabetli olduğunu ve izahların makul kabul edilebileceğini göstermesi açısından önemlidir. Yusuf 12/52’de geçen gayb kavramına hem İslâmoğlu Meali’nde hem de diğer meallerde “gıyabında, yokluğunda” anlamı verilmektedir. İslâmoğlu Meali’nde: “*Ben gıyabında ona ihanet etmedim*”⁶⁴ şeklinde verilen bölüm Esed Meali’nde “*Efendimin arkasında (yokluğunda, ondan gizli) ihanet etmedim*”⁶⁵ şeklinde yer almaktadır. Aynı bölüm, Elmalılı Meali’nde “*Ben ona arkasından hıyanet etmedim.*”⁶⁶ biçiminde yer almaktadır. Bu durum, gayb kavramının bazı durumlarda, geçici olarak uzakta, gıyabında olan durumlar için de kullanılabileceğini göstermektedir.

İslâmoğlu Meali’nde Yusuf 12/52 için yapılan çeviri ve yorumların, genel kabul görmüş anlayışa uygun olduğu, ayrıca çeviri ve yorum arasında bir uyumun varlığı da görülmektedir. Çünkü Hz. Yusuf, Azizi için “Ben burada olduğu gibi Aziz’in burada olmadığı durumlarda (gıyabında) kendisine sadakat gösteriyorum” demektedir. Ancak Bakara 2/3’te “Onlar gayba iman ederler” ibaresi, İslâmoğlu Meali’nde “Onlar gıyabında iman ederler” şeklinde anlaşılmıştır. Ali İmran 3/44’te yer alan “gayb haberleri”, İslâmoğlu Meali’nde “gıyabında olup biten olaylar” şeklinde belki özgün ama bağlamın onaylamadığı bir çeviri ile aktarılmıştır. Mukayeseli olarak taradığımız meallerde, İslâmoğlu Meali’ni destekleyecek çeviriler yapılmamıştır. Dolayısıyla müellif, mevzu bahis ayetlerin çevirisinde ve açıklamasında yalnız kalmıştır.

2. İÇERİSİNDE GAYB KELİMESİNİN YER ALMADIĞI GAYB İÇERİKLİ AYELERİN TAHLİLİ

Şimdiye kadar içerisinde “gayb” kelimesinin yer aldığı bazı ayetlerin İslâmoğlu Meali’ndeki çevirisi ve açıklamaları değerlendirildi. Bu başlıkta da gayb alanına taalluk eden⁶⁷ “Allah, melek, cin, şeytan ve mucize” konuları değerlendirilmektedir. Bu konularda gayb kavramı yer almadığı halde, maddi âlemin dışında yer alması, modern dönem insanının bu kavramları anlamakta birtakım güçlükler

63 İslâmoğlu, *Meal*, s. 112.

64 İslâmoğlu, *Meal*, s. 440.

65 Esed, *Meal*, II, 466-467.

66 Elmalılı, *Meal*, s. 242.

67 Çelebi, *Gayb*, XIII, 407-408.

çekmesine neden olmaktadır. Zaten bu konuları deney ve gözlemlerle ispatlamak imkânsızdır. Bu konular, bireylerin ancak bazı işaretler, dersler, ibretler ve kârinelere binaen iman etmesi gereken konulardır. Geleneksel telakkinin, bu tür konuları, günümüz insanına aktarmada genellikle yetersiz kaldığı görülmektedir. Birtakım yenilikler getirme iddiasıyla kaleme alınan İslâmoğlu Meali'nde, gayb alanına taalluk eden konular ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

2.1. Allah

İnsan, yaratılışının gereği olarak bilinmeyen, görünmeyen ve esrarengiz olana karşı daima ilgi duymuş, bu ilgi kendisini devamlı şekilde görünenin ötesiyle ilgilenmeye sevk etmiştir.⁶⁸ Bu minvalde Allah'ın varlığı ve keyfiyeti, insanoğlunun gündeminden hiç eksik olmamıştır. Allah da insanoğlunun bu soru ve meraklarına Kur'an'da cevap vermiştir. Allah'ın kendisini tanıttığı en belirgin ayetlerden biri hiç şüphesiz ki Âyet el-Kürsî adıyla meşhur olan Bakara 2/255'tir. Ayetin ilk cümlesi Elmalılı Meali'nde şu şekilde yer almaktadır: "*Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur.*" TDV ve Diyanet Meallerinde ilah yerine tanrı kavramları kullanılmaktadır. Aynı ayet, İslâmoğlu Meali'nde "*Allah kendisinden başka ilah olmayan*" şeklinde yer almaktadır. Elmalılı Meali'nde yer aldığı şekilde "*Allah ve ilah*" kavramları Arapçadaki telaffuzu korunarak çevrilmektedir. Allah'ın varlığı hususunda ise burada herhangi bir izahta bulunulmamaktadır. İncelenen diğer ayetlerde⁶⁹ de Allah'ın varlığı hakkında herhangi bir kelâmî tartışmaya girilmemekte, geleneksel yaklaşım aynen devam ettirilmektedir.

İslâmoğlu Meali'nde Hac 22/74 için şöyle bir çeviri tercih edilmektedir: "*Onlar, Allah'ın gücünü gereği gibi kavrayıp takdir edemiyorlar: Allah her şeye muktedir olan yüce bir otorite sahibidir.*"⁷⁰ Aynı ayetle ilgili TDV Meali'nde ise şöyle bir çeviri tercih edilmektedir: "*Onlar, (Bu âciz putları Allah'a ortak koşturmak suretiyle) Allah'ın kadrini hakkıyla bilemediler. Hiç şüphesiz Allah, çok kuvvetlidir, çok üstündür.*"⁷¹ Görüldüğü üzere TDV Meali'nde yer alan "*Allah'ın üstünlüğü ve kuvvetli olması*", İslâmoğlu Meali'nde "*muktedir olan yüce bir otorite sahibi*" şeklinde ifade edilmektedir. "Muktedir ve Yüce bir otorite" kavramları gündelik dilde daha çok Siyasal bilimlerde kullanılan güncel kavramlardır. İslâmoğlu Meali'nde Allah lafzı, klasik meal ve tefsirlerde yer aldığı şekilde ele alınmış, geleneksel telakkinin dışında bir yaklaşıma gidilmemiştir. Ancak Allah lafzı ile beraber kullanılan "*muktedir olan yüce bir otorite sahibi*" ifadesi ile özgün ve güncel bir yorum tercih edilmiştir. Bunun dışında mealde olduğu gibi açıklamalarda geleneksel anlayış aynen devam etmiştir.

68 Çelebi, *Gayb*, XIII, s. 406.

69 Yunus 10/66, Nahl 16/8, Meryem 19/96, Ali İmran 3/49, Enbiya 21/91, Teğabun 64/2, Müzzemmil 73/9.

70 İslâmoğlu, *Meal*, s. 657.

71 TDV, *Meal*, s. 340.

2.2. Ahiret

Ahiret, dünya hayatından sonra başlayıp ebediyen devam edecek olan, ikinci hayata verilen isimdir. El-yevm'ül-ahir, yani ahiret günü, zaman olarak güneşin doğması ile batması arasındaki süreyi ifade eden yevm⁷² ile son manasına gelen ahiret kelimelerinden oluşmuştur. Ahiret, “el-yevmü'l-âhir, ed-dârü'l-âhire, en-neş'etü'l-âhire” gibi kavramlarla zikredilir. İslam dininde ahiret mefhumu ile dünya mefhumu arasında sıkı bir münasebet vardır. Ahiret dünya hayatını takip eden, ona benzer fakat daha değişik ve ölümsüz bir hayattan, ebediyet âlemine ait çeşitli merhaleler ve hallerden ibarettir.⁷³ Kur'an'da ahiret konusu sık sık tekrarlanmakta, yer yer dünya ile beraber yer yer de sorumluluklara binaen hatırlatılmaktadır. Kur'an dünyayı ihmal ederek ahireti teşvik etmez, dünyayla beraber ahireti işler ve uhrevi sorumlulukları dünyevi sorumluluklarla iç içe işler.⁷⁴

Ahiret kavramının Kur'an'da yer aldığı ilk ayet olan Bakara 2/4, İslâmoğlu Meali'nde şu şekilde yer almıştır: *ve onlar sana indirilene de; ahiretin varlığına dair ilahi habere mutmain bir kalple inanmışlardır.*⁷⁵ Ahiret kelimesi, genel ve geleneksel meallerde/tefsirlerde yer aldığı şekliyle İslâmoğlu Meali'nde yer almıştır. Ancak burada “ahiret” ile ilgili herhangi bir yoruma gidilmemiştir. İslâmoğlu Meali'nde İnsan Sûresi'nin mukaddimesinde geleneksel anlayışa uygun olarak ahiret ile ilgili şöyle bir yorum yapılmıştır:

*“Her şeyin bir ruhu olduğu gibi ahiret de dünyanın ruhudur. İnsan ahirette bu dünyadaki tercihinin karşılığını bulacaktır. Ceza ve ödül, insanın kendi elleriyle kazandıklarıdır. Ne var ki ilahi ödül kat kat fazladır. Bu da Kerim olan Allah'ın kullarına kerem ve ihsandır.”*⁷⁶

Ahiret gününün bu dünyadan sonraki zaman dilimini kapsayan gün oluşunu ifade eden yorumlar, İslâmoğlu Meali'nde yukarıda izah edildiği şekilde yer almakta, farklı bir kelamî tartışmaya girilmemektedir. Bazı meallerde ahiret günü için “öteki dünya, gelecekteki yaşam süreci, ebedi yurt, sonsuz gelecek” gibi ifadeler kullanılmıştır. Ancak İslâmoğlu Meali'nde, genel anlayışa uygun şekilde çeviriler tercih edilmiştir.

Aynı şekilde Sebe 34/8'de yer alan “ahirete inanmayan kimseler” hakkında, azab ile birlikte dalal'ın zikredilmesi, insanın dünyadaki durumu olarak yorumlanmaktadır.⁷⁷ Yine Hadid 57/21'de yer alan “Rabbimizin mağfiretine nail olmak,

72 İsfehani, *el-Müfredat*, II, 760.

73 Topaloğlu, Bekir, *Ahiret Maddesi*, DİA, İstanbul 1988, I, 533.

74 Abdelhaleem, Muhammed, (Çeviren; Şehmus Demir), *Kur'an'da Ahiret-Dünya Ve Dünya Hayatı*, Ekev Akademi Dergisi Cilt. 1, sayı 3, (Kasım 1998), s. 331.

75 İslâmoğlu, *Meal*, s. 6.

76 İslâmoğlu, *Meal*, s. 1200.

77 İslâmoğlu, *Meal*, s. 847.

Allah'a ve elçilerine iman edenler için hazırlanan, alanı göğün ve yerin genişliği kadar olan cennete kavuşmak için birbirinizle yarışın" ibaresi için "*dünya hayatının geçici nimetini elde etmek için değil, ahiretin yıldızı olmak için yarışın.*"⁷⁸ şeklinde bir yorum yapılmaktadır.

Bu ifadelerde ahirete bakış noktasında geleneksel anlayışın hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte ahiret kavramını ifade ederken yer yer yeni, özgün karşılıklar kullanılmaktadır. Örneğin Ankebut 29/64'te ahiret hayatı için "*hayatın öteki yüzü*",⁷⁹ Mü'min 40/39'da "*öteki hayat*"⁸⁰ gibi ifadeler kullanılarak aynı anlamı ifade eden farklı, özgün kavramlarla zenginleştirildiği görülmektedir.

2.3. Melek

Melek, hükümlülük, sorumluluk, yükümlülük anlamına gelen m-l-k kökünden (ya da l-e-k kökünden) türemiş olup çoğulu "melaiketu"dur. Allah'ın emrinde olan, yükümlülüklerini yerine getiren, hızlı hareket eden, cisimleri olmayan, insan ve cinlerin dışındaki bir canlı türüne verilen isimdir.⁸¹ Ayrıca "Farklı suretlere girebilen ve duyularla algılanamayan nurani varlıklar" şeklinde de tarif edilmiştir.⁸²

İslâmoğlu Meali'nde melek kavramının çoğul olarak geçtiği Bakara 2/30'da şöyle bir çeviri tercih edilmiştir: *Hani senin Rabbin melaikeye "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım..."* Ayetin açıklamasında "melaik'e'nin melek'in çoğulu, melek'in üretildiği milak'ın bir varlığın kendisine dayandığı şey olduğu" belirtilmiştir. Yapılan diğer tarifler de şu şekildedir: "*Bir varlığın kendisine dayandığı şey*", "*meleğin bir şeyi yönetmekle görevli ruhani varlıklar olduğu, dolayısıyla her melekin melaik'e olduğu, lakin her melaikenin melek olmadığı*", "*melaikenin daha çok zikir ve dua ile meşgul olan ruhani varlıklar olduğu*", "*kuvvet ve dinamik anlamına geldiği*"⁸³ şeklindedir.

Bedir Savaşı'ndan bahseden Enfal 8/9-12'de çeviri şu şekilde yapılmaktadır: "*Hani Rabbinizden imdat diliyordunuz; bunun üzerine size şöyle icabet etmişti: birbirini izleyen bin melek ile imdadınıza yetişeceğim.*" "*Çünkü Allah bunu yalnızca bir müjde olsun için, bu vesileyle içiniz ferahlayıp moraliniz yükselsin diye yaptı: kaldı ki zafer garantili yardım, başkasından değil yalnızca Allah katındandır. ...*" "*Hani o zaman Rabbin meleklerle "Elbet ben de sizinle beraberim."* Mesajını "*iletmelerini*" bildirdi. *Haydi, imanda sebat edenlere direnç ve moral*

78 İslâmoğlu, *Meal*, s. 188.

79 İslâmoğlu, *Meal*, s. 791.

80 İslâmoğlu, *Meal*, s. 933.

81 Cevheri, *Mu'cemu's Sihah*, s. 1003; İsfehani, *el-Müfredat*, II, 611.

82 Erbaş, Ali-Özervarlı, M. Sait, *Melek*, XXIX, 37.

83 İslâmoğlu, *Meal*, s. 14-15.

verin; Ben inkârda direnenlerin yüreklerine korku salacağım! Haydi vurun boynularının üstüne!... Kopartın onların (silah tutan) tüm parmaklarını!... ”⁸⁴

Meleklerin savaşlarda Müslümanlara yardım ettiğini belirten yukarıdaki ayetler izah edilirken, rivayetlerde belirtilen “meleklerin göğüs göğse savaştığı” tezini ifade eden harikuladece yaklaşımlar bir tarafa bırakılarak, “meleklerin yardımının motive edici bir yardım” olduğu vurgulanmış olup⁸⁵ “olağanüstü olarak anlatılan bir durumu, olağanlaştırma” eğilimi taşıdığı söylenebilir. Bu çabayla, modern dönemin insanının anlamakta zorluk çektiği gaybi alan, aklileştirilerek, muhatabın anlamasına yardımcı olunduğu şeklinde değerlendirilebilir. Bu çabanın bir devamı olarak ilahi yardımın, yalnızca “müminlerin kalbini takviye” şeklinde gerçekleştiği savunulmaktadır. Bedir’de bin, Uhud’da üç bin, Hendek’te beş bin melekten bahsedilmesi ve bu sayıların savaşlardaki düşman askerinin sayısına tekabül etmesi ilahi yardımın ödenen bedelle orantılı olduğunu, dolayısıyla insanın gayretine bağlı olduğunu ifade ettiği belirtilmektedir.⁸⁶ Bu yorumlar, modern dönemin zihin dünyasının dikkate alındığı, klasik anlayış ile modern dönem arasında bir bağ kurulmaya çalışıldığı şeklinde değerlendirilebilir.

Razi de Tefsirinde aynı ayetleri işlerken, benzeri bir bakış açısını ortaya koyar. “Bazı âlimler, meleklerin Bedir’de bizzat savaşmadıklarını, ancak Müslümanların yanında durarak sayılarını çoğalttıklarını ve Müslümanlara sebat verdiklerini söylemişlerdir. Aksi halde tek bir meleğin gücünün, bütün dünyayı yok etmede yeterli olacağını; çünkü (meselâ) Cebrail’in (a.s) kanadının bir tüyü ile Lût (a.s) Kavminin şehirlerini ve Semûd Kavminin diyarlarını alt üst ettiğini, tek bir nâra İle Salih’in (a.s) Kavmini yok etmiş olduğunu söylemişlerdir.”⁸⁷ Benzeri yorumlara Taberi de katılır.⁸⁸ Aslında İslamoğlu Meali’nde yapılan yorumların klasik dönemlerde yapıldığı, bu durumun istisnai olmadığı söylenebilir. Hatta İslamoğlu Meali için, Razi ve Taberi’nin tefsirlerinden kaynak göstermeksizin yararlanıldığı şeklinde bir yorum da yapılabilir.

İslamoğlu Meali’nde Enfal 8/10’un açıklamasında Allah’ın yardımının, ilahi yasalara uygun olarak geldiği, bu durumun müminlerin yüreklerini takviye ettiği belirtilir. Ayrıca, akleden kalbe yapılan bu büyük yardımı -haşa- bir blöf gibi gören anlayışın, insanın gücünü kas kuvvetine indirgeyen mekanik bir anlayış olduğu belirtilir.⁸⁹ Daha açık ifadesiyle “meleklerin yardımının, meleklerin gö-

84 İslamoğlu, *Meal*, s. 310.

85 İslamoğlu, *Meal*, s. 310.

86 İslamoğlu, *Meal*, s. 129.

87 Razi, *Mefatihü'l Gayb*, XV, 135.

88 Taberi, *Cami*, XI, 52.

89 İslamoğlu, *Meal*, s. 309-310.

ğüs göğse çatışmaya katıldığı şeklinde anlaşılması gerektiği” belirtilmiştir.⁹⁰ Ayrıca Yasin 36/28’deki “*kavminin üzerine gökten bir ordu indirmedik, zaten biz asla daha önce de indirmiş değildik*” ifadesinin, bu konunun anlaşılmasında ölçü alınması⁹¹ gerektiği belirtilmiştir. Bunun sonucu olarak, Enfal 8/10, 11 ve 12’nin yardımıyla, ilahi yardımın iç ferahlatıcı müjde, moral, destek, iç sükûnetin çepçevre kuşatması, inananlara direnç ve destek vermek, kâfirlerin yüreklerine korku salmak şeklinde gerçekleştiği⁹² ifade edilmektedir.

Benzeri yorumlar Esed Meali’nde aynı şekilde yer almaktadır.⁹³ Esed Meali’nde Muhammed Abduh ve Reşit Rıza’ya ait El Menar isimli Tefsir’e atıfta bulunmaktadır; ancak İslâmoğlu Meali’nde herhangi bir kaynak belirtilmemektedir.

İslâmoğlu Meali’nde meleklerin yardımının “*moral gücü, iç ferahlatıcı müjde, “ilahi yardım, “müminlerin kalbini takviye*” gibi ibarelerle izah edilmesi, rivayet ağırlıklı algıdan ziyade, aklın ve modern dönemin daha fazla dikkate alındığını göstermektedir. İbni Kesir, Müslümanların üç yüz küsur olduğunu, Müşriklerin de bin civarında olduğunu, Peygamberimizin ellerini açıp “*Allah’ım! Eğer bu Müslüman Birliği helak olursa, artık sana yeryüzünde kimse kulluk etmeyecek*” diye yalvardığını belirtir. Sonra da Allah’ın “*Hani Rabbinizden yardım istiyordunuz, o da size arka arkaya bin melekle yardım edeceğim.*”⁹⁴ diyerek icabet ettiğini ifade eder. Ayrıca Cebrail ve Mikail’in emrindeki meleklerle Peygamberimizin sağında ve solunda hazır olduklarını belirttiği halde “göğüs göğse çarpıştıklarını belirtmemiştir. Sadece bir rivayette, Müslümanlardan birinin bir kâfiri kovalarken, birden “gökten kırbaç darbeleriyle o kâfirin yere düştüğünü” aktarır. O Müslümanın bunu Peygamberimize haber verdiğini, Peygamberimizin de bunun “gökten inen

90 Enfal 8/10-11: Allah bunu (meleklerle yardımı) sadece müjde olsun ve onunla kalbiniz yatışsın diye yapmıştı. Zaten yardım yalnız Allah tarafından. Çünkü Allah mutlak galiptir; yegâne hüküm ve hikmet sahibidir. O zaman katından bir güven olmak üzere sizi hafif bir uykuya daldırıyordu; sizi temizlemek, şeytanın pisliğini (verdiği vesveseyi) sizden gidermek, kalplerinizi birbirine bağlamak ve savaşta sebat ettirmek için üzerinize gökten bir su (yağmur) indiriyordu. 44. ayet: Allah, olacak bir işi yerine getirmek için (savaş alanında) karşılaştığımız zaman onları sizin gözlerinizde az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu. Bütün işler Allah’a döner.

91 Yasin 36/28.

92 İslâmoğlu, Meal, s. 876.

93 “Bir sonraki ayetten anlaşılacağı gibi, Allah’ın inananlara binlerce melek ile yardımda bulunmasının Hz. Peygamber tarafından vurgulanması, mecazî olarak, inananların kalplerinin Allah’tan gelen manevî güçler aracılığıyla takviyesi anlamına gelir (Menâr IV, 112 vd. ve IX, 612 vd.). Bedir Savaşı ile ilgili benzer bir ifade de, “bin” melekten bahsedilen 8:9-10’da geçer. Bu değişen rakamlar (bin, üç bin ve beş bin) ise, muhtemelen, “zorluklara karşı sabreden ve O’na karşı sorumluluklarının bilincinde olanlar” a Allah’ın yardımının sınırsızlığını gösterir. Hz. Peygamber’in, Uhud Savaşı’ndan hemen önce, yani, Abdullah b. Ubeyy önderliğindeki üç yüz kişinin kendisini terk etmesinden ve bir kısmının da çok üstün düşman güçleri karşısında paniğe kapılır gibi olmasından sonra, kendisine tâbi olanları bu şekilde teşci’ ettiğini varsaymamız mantıklı olur.” Esed, Meal, I, 114.

94 Enfal 8/9.

yardımcı kuvvetler olduğunu” aktarır.⁹⁵ Tabi bu ve benzeri rivayetlere günümüzde birkaç itiraz gelebilir. Örneğin Hz. Peygamberin Uhut savaşında dışı kırılırken, miğferi çenesine batarken, Hz. Hamza’ya, Hz. Mus’ab bin Umeyr’e oklar ve mızraklar isabet edip yetmiş şehit ile ağır bedeller verilirken, melekler de yardım ettiğine göre, savaşta melekler de mi yenildiler? Oysa Allah üç bin melekle Uhut savaşında da yardım etmişti. Bu ve benzeri durumlarda meleklerin göğüs göğse savaştığını iddia etmek yerine, günümüz insanının anlayacağı şekilde “huzur, sakin, moral ve cesaretlendirme” gibi tabirlerin kullanılması daha makul görülebilir.

Meleklerin yardımının keyfiyetini nihayetinde sadece Allah bilir. Olağanüstü gibi duran bazı olayların, makul bir üslupla anlatılması, her yaştaki ve algı düzeyindeki muhatapların idrakine aktarma çabası olarak kabul edilebilir. Bu çabalar sürdürülürken gelenek içerisinde yer alan sahih rivayetlere, makul görüşlere itibar edilmeli, sahih olmayan rivayetler ayıklanmalı, İslam bilgi sisteminin oluşturduğu usul ve müktesebattan yeterince yararlanılmalıdır. İslamoğlu Meali’nde, sahih kaynaklardan yararlanıldığı ve özgün bilgilere ulaşıldığı, ancak kaynakları yerli yerinde belirtmede yeterince akademik hassasiyetin gözetilmediği görülmektedir. Kaynaklardan yararlanma, bilgileri güncellemede kolaylık sağlamıştır.

2.4. Cin

Cin, sözlükte örtmek, örtünmek, gizli kalmak, saklı kalmak, duyulardan gizlenmiş/saklanmış, insan dışı olan ruhani varlıklar şeklinde tanımlanmıştır.⁹⁶ Terim olarak, “duyularla idrak edilemeyen, insanlar gibi şuur ve iradeye sahip olan, ilâhî emirlere uymakla yükümlü tutulan ve mümin ile kâfir gruplarından oluşan varlık türü” anlamına gelmektedir.⁹⁷ Cin kelimesinin melekleri de kapsayacak şekilde insan türünün karşıtı olan görünmez varlıklar için kullanılan genel bir anlamı da vardır.⁹⁸ Kur’an’da, İblîs’in melekler arasında zikredilmesi bundan kaynaklanmaktadır. “Görünmeyen varlık” anlamında her melek cindir, fakat her cin melek değildir. Bununla birlikte İslâm âlimleri meleklerin cinlerden ayrı bir tür olduğunu belirterek cin kelimesinin, insan ve melek dışındaki üçüncü bir varlık türünün adı olarak kullanılması gerektiğini belirtmişlerdir.⁹⁹

Cin meselesi, Kur’an’da müstakil bir sureye konu olmuş ve sure, “Cin Suresi” adını almıştır. Cin 72/1, inceleme konusu İslamoğlu Meali’nde şu şekilde yer almaktadır: “*De ki “Bana vahyedildi ki, cinlerden bir kısmı (bu mesaja) kulak ve-*

95 İbni Kesir, *Tefsirîl Kur’ani’l Aziz*, IV, 18.

96 Cevheri, *Mu’cemu’s Sihah*, s. 192; İsfehani, *el-Müfredat*, s. 128.

97 Şahin, M. Süreyya, *Cin Maddesi*, İstanbul 1993, DİA, VIII, 5.

98 İsfehani, *el-Müfredat*, s. 244.

99 Şahin, *Cin*, VIII, 5.

rerek (dostlarına) şöyle dediler: Gerçekten de biz olağanüstü güzellikte bir hitap dinledik.”¹⁰⁰

Ayette geçen “cin” kavramı, İslâmoğlu Meali’nde genel görüşe uygun bir biçimde yer almaktadır. Ancak açıklamalarda, cinlerin mahiyeti ile ilgili ilginç ve akılcı yorumlar dikkat çekmektedir. Cinlerden “cin fikirli insanlar, uzak ve yabancı kimseler, bazen görünen insanlar” şeklinde bahsedilmesi,¹⁰¹ bunun tipik örnekleridir. Erdoğan Baş’ın “Mustafa İslâmoğlu’nun Hayat Kitabı Kur’an Adlı Eserinde Rasyonel Yorum” adlı makalesinde¹⁰², daha detaylı ve birbirinden ilginç pasajlara dikkat çekilmiştir.¹⁰³ Hepsine ayrıntılı olarak yer vermek bu çalışmanın kapsamını aşacağından, belli başlı noktalara dikkat çekilerek iktifa edilecektir. İslâmoğlu Meali’nde, cinlerle ilgili örneğin “büyü sembolleri, o zamana kadar görülmemiş, ilk defa görülen veya çok uzaktan gelen, folklorik ve mitolojik güçler, tarifsiz ateş/enerji, bölge insanının görmediği uzak mekânların insanları”¹⁰⁴ şeklinde değerlendirmelerde bulunmaktadır. Oysa cin tabiri, kaynaklarda, “melek ve şeytanların dışındaki ruhaniler”¹⁰⁵ “duyularla idrak edilemeyen ve insanlar gibi ilahi emirlere uymakla yükümlü varlık türü”¹⁰⁶ olarak değerlendirilmektedir. En’am 6/112, Zariyat 51/56 ve Nas 114/6’da “cin ve insanlardan” diye ayrı ayrı zikredilmesi, cinlerin insanlardan ayrı bir varlık türü olarak kabul edildiğini göstermektedir. İslâmoğlu Meali’nde ise En’am 6/112, Zariyat 51/56 ve Nas 114/6’da yer alan cin ifadesi için, “görünmez, bilinmez varlıklar” tabiri kullanılmıştır. Görünen iradeli varlıkların insanlar, görünmeyen iradeli varlıkların da cinler olduğu iddia edilmiş ancak bu iddiaya hiçbir kaynak gösterilmemiştir.¹⁰⁷ Bu durum, İslâmoğlu Meali’nde gelenekten yer yer uzaklaşıldığı, aklileştirmeye doğru bir eğilim çabası içerisine girildiği şeklinde değerlendirilmektedir.

Gayb alanı dâhilinde görülen cin konusu, İslâmoğlu Meali’nde bu alandan kısmen çıkartılmıştır. Günümüz insanının seküler, akılcı zihin dünyası dikkate alınmaya çalışılmış, gelenekten biraz uzaklaşılarak rasyonelleşme eğilimi içeren yorumlara gidildiği izlenimi verilmektedir. Bu ve benzeri aklileştirme çabaları, bilimsel çalışmalarda temellendirilmemiş teoriler kapsamında mütalaa edilebilir. Çünkü insan ve melek dışında üçüncü bir varlık türü olarak bilinen cinlerin,

100 İslâmoğlu, *Meal*, s. 1178.

101 İslâmoğlu, *Meal*, s. 1179.

102 Baş, Mustafa İslâmoğlu’nun Hayat Kitabı Kur’an Adlı Eserinde Rasyonel Yorum, s. 88-90.

103 Baş, Mustafa İslâmoğlu’nun Hayat Kitabı Kur’an Adlı Eserinde Rasyonel Yorum, s. 88-90.

104 İslâmoğlu, *Meal*, s. 1179.

105 İsfehani, *el-Müfredat*, s. 128.

106 Şahin, *Cin*, VIII, 5.

107 İslâmoğlu, *Meal*, s. 246. Ayrıca ins ve cin ifadelerinin 18 yerde birlikte kullanıldığı ve birlikte kullanılan yerlerde genellikle “görünen – görünmeyen” iradeli çiftlerin kastedildiği belirtilir.

İslâmoğlu Meali'ndeki çeviri ve yorumlarda izah edildiği şekliyle kabul edilebilmesi için biraz daha ikna edici delillerle desteklenmesi gerekmektedir.

2.5. Şeytan

Uzaklaştı manasına gelen ş-t-n kelimesinden veya kızgınlıktan yandı manasına gelen “şate”den türediği düşünülen şeytan, azgın olan cinlere, insan ve hayvanların tümüne verilen isimdir.¹⁰⁸ Rahman 55/15'te belirtildiğine göre “*Şeytan ateşten yaratılmıştır*”, bundan dolayı, aşırı öfkeli güç ve makbul olmayan tutucu karakterli olduğu ayrıca İbranice tabirinde habis, cahiliye telakkisinde ise insanüstü bir varlık anlamına geldiği belirtilmektedir.¹⁰⁹

İslâmoğlu Meali'nde şeytandan geniş bir şekilde, nüzul sırasına göre ilk geçtiği yer olarak belirtilen Tekvir 81/25'te değinilmiştir. TDV Meali'nde “*O lânetlenmiş şeytanın sözü de değildir*.”¹¹⁰ şeklinde çevrilen ayetin İslâmoğlu Meali'ndeki karşılığı şu şekildedir: “*Dahası bu kelim, Allah'ın kendisine sığınanları şerrinden emin kıldığı şeytanın sözü de değildir.*” Ayetin izahında da İbn'i Manzur'un Lisanul Arab'ı kaynak gösterilerek bazı alıntılar yapılmış ve şu yorumlara yer verilmiştir: *Görünen- görünmeyen, insan-cin her tür varlık için kullanılır. Kur'an'a göre Şeytan insanın sahici ve gerçek bir “düşman ötekisi”dir. “O sizin apaçık düşmanınızdır”¹¹¹ ayetleri bunu teyit eder. Zira insan “ötekisiz” yaşayamaz. Eğer Şeytan olmazsa insan hep kendi türünden birilerini “düşman öteki” ilan eder ve onu şeytanlaştırır. Bu giderek kendine döner ve sürecin sonunda insan kendi kendisinin şeytanı olur.*¹¹²

Ayetlerde yer alan “O sizin apaçık düşmanınızdır”¹¹³ ifadeleri gerekçe gösterilerek şeytan için “öteki, düşman ötekisi” gibi anlatımlara yer verilerek güncel yorumlar yapılmıştır. Zira kendisinin de referans aldığı “Lisan'ul Arab ve El Müfredat” gibi kaynak eserlerde “şeytanın” kelime anlamının nahiv tahlillerinin yapılarak bu tür manalara rastlamak mümkündür.¹¹⁴ Bu yorumların “düalizm”¹¹⁵ teorisi bağlamında değerlendirilmesi, günümüz insanının kötülüğün kalesi olarak şeytanı anlamlandırması adına mâkul bir gerekçe sayılabilir. Çünkü insanlar, farkında olarak veya olmayarak, daima düşmanlarının varlığını, kendilerinde muharrik bir kuvvet olarak bilmişlerdir.

108 Cevheri, *Mu'cemu's Sihah*, s. 548; İsfehani, *el-Müfredat*, s. 244.

109 İsfehani, *el-Müfredat*, s. 244.

110 Karaman vd, *Meal*, s. 586.

111 Bakara 2/168-208; Fatır 35/6; Yasin 36/60.

112 İslâmoğlu, *Meal*, s. 1228.

113 Bakara 2/168-208; Fatır 35/6; Yasin 36/60.

114 İbni Manzur, *Lisan'ul Arab*, s. 2220-2221; İsfehani, *el-Müfredat*, s. 244.

115 Düalizm: Âlemi nur ve zulmet olmak üzere iki ezeli aslın yaratıp yönettiğine inanan din veya mezheplerdir. İslâm kaynaklarında Seneviyye diye anılmıştır.(Sinanoğlu, Mustafa, *Seneviyye Maddesi*, DİA, İstanbul 2009, XXXVI, 521.

2.6. Mucize

Mucize, kelime olarak aciz bırakan, karşı konulamayan, benzeri yapılamayan, geri kalmak, yaşlılık, zayıflık, harika, kusur etmek, manalarına gelen “عجز/a-c-z kökünden türemiştir.¹¹⁶ “İyi bilin ki Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz.”¹¹⁷ “Yazıklar olsun bana, bu karga gibi bile olmaktan aciz kaldım, dedi.”¹¹⁸ “Ayetlerimizin başarısız kalması için koşuşanlar, işte onlar cehennemliktirler.”¹¹⁹ ayetlerinde, mucize kök anlamıyla kullanılmıştır. Kavramsal olarak “Peygamber olduğunu ileri süren kimsenin elinde doğruluğunu kanıtlamak için Allah tarafından yaratılan harikulade olay” diye ifade edilir.¹²⁰ Harikulade yani olağanüstü olmaları mucizeyi gayb alanına dâhil etmektedir. Mucize kelimesi, Kur'an ve hadislerde ıstılahî manasıyla geçmemekle birlikte aynı anlama gelen “ayet, beyyine, hak, sultan ve burhan” kavramlarının karşılığı olarak kullanılmaktadır.¹²¹

Mucize, Kur'an'da en yaygın şekliyle “ayet” olarak yer almaktadır. Kur'an, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) sorulan sorulara cevap verirken, daha önce mucize gönderildiğini, buna itiraz edildiğini ve itiraz edenlerin helak edildiğini,¹²² mucize isteyenlere okunan Kur'an ayetlerinin yeterli olduğunu belirtmiştir.¹²³ Önceki peygamberlerin hayatından bahseden birçok ayette, mucize örneklerine yer verilmiştir. Bunlardan birkaçı şu şekilde yer almaktadır: Hz. Meryem'in hamile kalması ve anne olması, Hz. İbrahim'in ateşte yanmaması, Hz. Musa'nın Kızıldenizi yarması, Hz. Yakub'un gözlerinin yeniden açılması. Mucize olgusuna geleneksel yaklaşım ile aklıleştirme eğilimi arasında zaman zaman bakış farkı olduğundan, İslamoğlu Meali'nin bazı mucize örneklerine yaklaşımı değerlendirilecektir.

2.6.1. Hz. İbrahim'in Ateşe Atılması

Hz. İbrahim, müşriklerin kutladığı bir bayram gününde, putların bulunduğu mabede girmiş, bütün putları kırmış, elindeki baltayı da putların en büyüğünün boynuna asmıştı. Yaptığı bu hareketinden dolayı zalim yönetici Nemrut ve adamları tarafından ateşe atılmıştı. Allah'ın emri doğrultusunda ateş, Hz. İbrahim'e karşı serin ve esenlik içinde kalmış, Hz. İbrahim'i yakmamıştı¹²⁴ Bu durum İslamoğlu Meali'nde şu şekilde yer almıştır:

“Biz ‘Ey Ateş’ dedik; “İbrahim'e karşı serin ve esenlikli ol. İşte onlar

116 Cevheri, *Mu'cemu's Sihah*, s. 673; İsfehani, *el-Müfredat*, s. 674.

117 Tevbe 9/2.

118 Maide 5/31.

119 Hac 22/5.

120 Bulut, İbrahim Halil, *Mucize Maddesi*, DİA, İstanbul 2005, XXXI, 350.

121 Bulut, *Mucize*, XXXI, 350.

122 İsra 17/59.

123 Ankebut 29/50-51.

124 İbni Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, V, 352; Zemahşeri, *Keşşaf*, IV, 154; Beğavi, *Mealimu'l-Tenzil*, V, 326.

(İbrahim'e) karşı bir düzen kurmak istediler; fakat Biz onların (düzenini) boşa çıkardık."¹²⁵

İslâmoğlu Meali'nde Hz. İbrahim'in ateşe atıldığı ve mucize eseri olarak ateşin Hz. İbrahim'i yakmadığı belirtilmiştir. Bu tür mucizeleri aklileştirmek için tevil etmeye gerek olmadığı, mucizelerin, ilahî-kevnî yasalarla uyum içerisinde gerçekleştiği, ateşin yakmasının ilahi bir yasa olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte ateşte insan vücudunun yanmasının ilahi bir yasa olduğu gibi vücudun ateşte yanmamasının da ilahi bir üst yasa ile mümkün olduğu belirtilmektedir. Bu ayette, "İbrahim yanmadı" denilmiyor; aksine 'Ey ateş, İbrahim'e dokunma, ona serin ve esenlikli ol!' denilerek ilahi bir üst yasanın, ilahi bir alt yasa düzenlemiş olduğu ifade edilmektedir."¹²⁶ denilerek geleneksel yaklaşım sergilenmiş, mucizenin varlığı edebi cümlelerle izah edilmiştir.

Aklileştirme eğilimi gösteren yaklaşımlardan örneğin Esed Meali'nde "Hz. İbrahim'in ateşe atıldığı halde ateşin onu yakmadığı" şeklinde bir iddianın "doğru olmadığı" belirtilmektedir. Ayrıca "Kur'an'ın hiçbir yerinde Hz. İbrahim'in fiilen ve maddî varlığıyla ateşe atıldığı ve mucizevî bir biçimde ateşin içinde yanmadan kurtulduğu yer almamakta, "Allah onu ateşten kurtardı" ifadesi, daha çok, onun ateşe hiç atılmadığı"¹²⁷ iddia edilerek "mucize olan ateşten yanmaması "aklileştirilerek, anlatılmıştır. İslâmoğlu Meali'nde bu yaklaşıma karşı, geleneksel yaklaşım savunulmuş, ateşe atıldığı halde yanmadığı savunulmuştur.

2.6.2. Hz. Yakub'un Gözlerinin Yeniden Açılması

Hz. Yakup, oğullarının kendisine çektiği acılardan ve Hz. Yusuf'a olan hasretinden sürekli ağlamış, bunun sonucunda gözlerini kaybetmişti. Kardeşleri, Hz. Yusuf'un gömleğini getirdiklerinde Hz. Yakup, gömleği yüzüne sürmüş, gözleri açılmıştı. Gözlerinin açılması olayının anlatıldığı Yusuf 12/96, İslâmoğlu Meali'nde şu şekilde yer almıştır:

*Nihayet müjdeci ulaşıp da o (gömleği) yüzüne sürünce, derhal gözleri ışığa yeniden kavuştu. "Ben size dememiş miydim" dedi. "Herhalde ben Allah sayesinde sizin bilmediklerinizi biliyorum" diye.*¹²⁸

"Gözleri görmeye başladı" ibaresi İslâmoğlu Meali'nde, "gözleri ışığa yeniden kavuştu" şeklinde sunularak, edebî bir dil kullanılmıştır. Bu şekildeki yorum, açıklama kısmında biraz aklileştirme eğilimi ile modern bireyin zihin dünyasına hitap eder şekilde aktarılmıştır. Örneğin "vahiy mucizevî bir olayın ardından ken-

125 İslâmoğlu, *Meal*, s. 628.

126 İslâmoğlu, *Meal*, s. 628-629.

127 Esed, *Meal*, II, 656.

128 İslâmoğlu, *Meal*, s. 451.

dine has bir 'rasyonellik' üretiyor" denilmekte gayb ile rasyonellik arasında ek-
lektik bir yorum yapılmaktadır. Ancak devamında "*Vahyin ürettiği bu kendine has*
rasyonelliğin olmazsa olmaz temeli Allah'a kayıtsız şartsız teslimiyettir, teslimiyet
rasyonelliğin ulaşabildiği son noktadır." denilerek özgün bir yorum yapılmaya
çalışılmıştır. 93. ayetin 5 numaralı dipnotunda "gözün görmesini sağlayan kera-
metin gömlek değil, iffet" olduğu iddia edilmektedir.¹²⁹

Burada gayb alanına giren bir detay da Hz. Yakup'un "Yusuf'un kokusunu
alıyorum"¹³⁰ demesidir. İslamoğlu Meali'nde "Yusuf henüz yakınlarda yokken,
gömleğin gelmesinin yaklaşmasıyla, Hz. Yakup'un Hz. Yusuf'un kokusunu alma-
sı, 'saf sevgi uğruna bir çift göz veren, o gözün kapasitesini fersah fersah aşan bir
buruna kavuşur. İşte bu her zorluğun ardından bir kolaylığı müjdeleyen vahyin
fiili tezahürüdür' şeklinde açıklanmıştır.¹³¹

Gerek Hz. Yakup'un gözlerinin yeniden açılması ve gerekse Hz. Yusuf'un
kokusunun çok uzaklardan Hz. Yakup'a gelmesi, masum insanlarda görülen ola-
ğan dışı bir hal (mucize) olarak izah edilmeye çalışılmıştır. Bu durum, İslamoğlu
Meali'nde gelenekle modernlik arasında bağ kurulmaya hatta eklektik bir pers-
pektif çizilmeye çalışıldığının bir izlenimi verilmektedir.

2.6.3. Hz. Musa ve Denizin Yarılması

Hz. Musa ve kendisine tabi olan İsrail oğulları, birlikte Allah'ın emriyle
Mısır'dan çıkıp denize yöneltiler. Denize vardıklarında, Firavun ve ordusu da ar-
kalarından kendilerine yaklaştı. Allah, Hz. Musa'ya "değneğini denize vur" diye
emretti, Hz. Musa da değneğiyle denize vurunca deniz yarıldı. Hz. Musa ve be-
raberindekiler açılan yollardan geçtiler. Firavun ve ordusu da aynı yollara girince
deniz tekrar kapandı ve Firavun ordusuyla beraber boğuldu.¹³² Denizin yarılması
olayı tefsirlerde bu şekilde mucize olarak aktarılmaktadır.

Denizin yarılması mucizesinden bahsedilen Şuara 26/63, İslamoğlu Meali'nde
şu şekilde yer almıştır: *Bunun üzerine Musa'ya "Asanla denize vur!" diye vah-*
yettik. Ardından deniz infulak edip ikiye ayrıldı; öyle ki, yolun her (iki) yanından
*sular ulu dağlar gibi yükselmişti.*¹³³

İslamoğlu Meali'nde, denizin yarılması mucizesi, geleneksel kabule uygun bir
şekilde değerlendirilmiştir. Kulun darda kalmasına Allah'ın yetişmesi, Allah ile
beraber olanlara başkasının herhangi bir zarar veremeyecek olması, akletmeyen-

129 İslamoğlu, *Meal*, s. 449.

130 Yusuf 12/94.

131 İslamoğlu, *Meal*, s. 450.

132 İbni Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, VII, 128-129; Zemahşeri, *Keşşaf*, IV, 396; Razi, *Mefatih'ul Gayb*, XXIV, 139.

133 İslamoğlu, *Meal*, s. 720.

lerin denizin yarılmasından veya suların durulmasından ders almadıklarından bir netice elde edemeyecekleri belirtilerek mucizenin varlığına vurgu yapılmaktadır.¹³⁴ “Denizin yarılması hadisesiyle” ilgili Taha 20/78’in dipnotunda, “denizin kendisine yüklenen görevi yerine getirerek kulun yardımına yetişmesi” de mana açısından gayb alanına uygun, mucize formatında aktarıldığından genel ve geleneksel yaklaşım sergilenmiştir.

2.6.4. Hz. Meryem’in Hamile Kalması ve Anne Olması

Hz. Meryem’in hamile kalması konusunda geleneksel teamül herhangi bir beşer müdahalesi olmadan, Allah’ın ruhundan Hz. Meryem’e üflemesiyle, Hz. Meryem hamile kaldığı, dolayısıyla bir mucizenin varlığı şeklinde izah edilir.¹³⁵

İslâmoğlu Meali’nde aynı yaklaşım benimsenmiş, Hz. Meryem’in “hiçbir insan kendisine dokunmadığı halde” Allah’ın izniyle doğumunu gerçekleştirdiği ifade edilmiştir. Alu İmran 3/47’de “(Meryem) ‘Rabbim’ dedi, ‘bana hiçbir insan dokunmadığı halde benim nasıl çocuğum olabilir’ (Melek) dedi ki: ‘İşte böyledir Allah; dilediğini yapar! Bir işi dilediği zaman ona sadece ‘Ol’, der; o da hemen oluş sürecine girer.’”¹³⁶ Bu tarz bir anlatımla, gaybî bir alan olan mucize konusu, klasik meal ve tefsirlerin işlediği biçimde İslâmoğlu Meali’nde de kendini göstermiştir.

İslâmoğlu Meali’nde, Hz. Meryem’in hamileliği ve çocuk sahibi olmasını sıradan bir doğum olarak sunan Hindistan’daki Aligarh ekolünün kurucusu S. Ahmet Han’a itiraz edilmiştir. S. Ahmet Han’ın yaptığı ‘işte bu böyledir’ ayetini, rasyonelleştirerek ‘herkesin malumu olduğu üzere bir doğum’ şeklinde anlamının, hemen öncesinde yer alan Meryem’in sorusunu ve ardından gelen ‘Allah dilediğini yaratır.’ ifadesindeki olağan dışı durumu yok sayacağı iddia edilmiştir. Bu şekildeki bir rasyonelleştirmenin, mucizevî bir mesajı göremeyeceği, oysa burada yer alan mucizenin varlığı bir sonraki ayete atıf yapılarak kabul edilmektedir.¹³⁷

2.6.5. Hz. İsa’nın Beşikte Konuşması

Geleneksel tefsirlerde, ittifakla Hz. İsa’nın beşikteyken konuştuğu ifade edilmektedir. Bu tefsirlerden Kurtubî, Razi, İbni Kesir, Nesefî, Sabunî, S. Kutub ve diğerleri zikredilebilir.¹³⁸ İslâmoğlu Meali’nde ise Hz. İsa’nın doğumuyla ilgili

134 İslâmoğlu, *Meal*, s. 720-721.

135 Zemahşeri, *Keşşaf*, IV, 163.

136 İslâmoğlu, *Meal*, s. 113.

137 İslâmoğlu, *Meal*, s. 113-114. Ali İmran 3/49’un son cümlesi aynı sayfada bu şekilde yer almıştır: “Hiç kuşkusuz, eğer gerçekten inanıyorsanız, bütün bunlarda sizin için mucizevi bir mesaj vardır.”

138 Kurtubi, *Cami*, XI, 195-196; Razi, *Mefatih’ul Gayb*, XV, 327-329; İbni Kesir, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim*, IV, 517-518. Nesefî, *Medariku’i Tenzil ve Hakaik’ut Te’vil*, VI, 526-527; Sabuni, *Safvetu’l Tefasir*, III, 472. Kutub, *Fizilali’l Kur’an*, IX, 506.

klasik yaklaşımlardan farklı bir tutum sergilenmektedir. Hz. İsa'nın doğumu sonrası konuşmasına getirdiği izaha göre, Hz. İsa'nın "beşik bebese olarak konuşmadığı", çünkü beşik bebese yani bugünkü delikanlı olarak konuştuğu, dolayısıyla mucizeye kapı aralamaya gerek olmadığı anlatılmaktadır.¹³⁹

Modern dönemde yazılmış bazı tefsirlerde,¹⁴⁰ Alu İmran 3/46 "*O, hem beşikte iken hem de yetişkin halinde insanlarla konuşacak ve salih kişilerden olacak*" şeklinde çevrilmiş, olayın olağan üstü bir durum olduğu, Zemahşeri, Razi, İbni Atıyye, Elmalılı kaynak gösterilerek, Hz. İsa'nın beşikte konuştuğu açıkça ifade edilmektedir. Burada, mucize olan Hz. İsa'nın beşikteki konuşması, İslâmoğlu Meali'nde yetişkin insanın konuşmasıymış gibi sunulmuş harikulade olay, sıradanlaştırılmaktadır.¹⁴¹ Oysa kendisinin de Hz. İsa'nın doğumu konusunda S. Ahmet Han'a eleştiri yöneltirken belirttiği gibi bu durumu rasyonelleştirmeye gerek yoktur. Allah bir üst yasasıyla bir alt yasasını değiştirmiştir. Hz. Meryem'in anne olması kadar, Hz. İsa'nın beşikteyken buna şahitlik etmesi de önemlidir. Hz. İsa'nın annesine şehadeti, hemen olmalı ki şahitlik yerini bulsun. Aksi takdirde, Yahudi din bilginleri Hz. Meryem için taşlanarak öldürme cezası verebilir, Hz. İsa'nın da büyümesini engelleyebilirlerdi. Ancak Hz. İsa'nın çocukluğunda yaptığı şahitlik hem annesinin iffetli oluşuna hem de kendisinin Peygamber oluşuna delil teşkil etmektedir. Allah en doğrusunu bilir.

Sonuç

Akademik çevrelerce eleştirilen bir çalışma olan Mustafa İslâmoğlu'na ait 'Hayat Kitabı Kur'an Gereçeli Meal Tefsir' isimli eser, gayb ayetleri bağlamında belli başlı bazı ayetlerle incelenmiş, ilmî değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Meal'de, gayb alanına taalluk eden "Allah, ahiret, melek, cin, şeytan, mucize vb. konularda sistemli bir aklileştirme eğiliminin olmadığı görülmektedir. Bazen aklileştirme eğilimi kendini hissettirirken bazen de geleneksel algı devam ettirilmiş, eklektik bir yaklaşım sergilenmiştir. Gayb kavramına, birçok yerde bilinen genel anlamının dışında ikinci, üçüncü veya ilginç anlamlar da verilmiştir. Örneğin gayb kavramına, bazı ayetlerde "hazır olanın dışında, uzakta" anlamı verilmiştir. Bu anlam, her ne kadar Türkçe meallerde yaygın bir çeviri değilse de ayet bağlamı noktasında makul görülebilecek bir tercih olup klasik tefsirlerde karşılık bulmuştur.

Gayb kavramı ve konusu ile ilgili bazı ayetlerin aklileştirilmesinde, Muhammed Esed Meali'nde verilen yorumlar, kaynak belirtilmeden aktarılmış, bazen de rasyonel yorum yapan müellifler; örneğin Muhammed Esed, Seyyid Ahmet

139 İslâmoğlu, *Meal*, s. 584.

140 Karaman vd. *Kur'an Yolu Tefsiri*, I, 565; Esed, *Meal*, I, 98.

141 Baş, Mustafa İslâmoğlu'nun *Hayat Kitabı Kur'an Adli Eserinde Rasyonel Yorum*, s. 92.

Han, Muhammed Ali Lahori, eleştirilip geleneksel izahlar savunulmuştur. Eserde, gayb içerikli ayetlerin çevirisi ve yorumlanmasında iç bütünlüğün ve sistemli bir temayülün sağlandığını ifade etmek mümkün gözükmemektedir. Bununla birlikte edebi bir üslubun varlığı, günümüz insanının durumu ve batı merkezli bilimsel çevrelere karşı savunma dili ihmal edilmemiştir. Birçok yerde “Kur’an’ı asrın idrakine sunma” çabaları kendini hissettirmiştir. Bu çabaların bir sonucu olsa gerek “modern aklın” kabul etmekte zorlanacağı olağanüstü içerik taşıyan ayetlerin bir kısmı, aklileştirilmeye çalışılmış, ancak Kur’an’ın başlı başına ilahi bir mucize olduğu, bu nedenle mucizeler barındırmasının normal olması gerektiği bazen ihmal edilmiştir.

Yapılan çeviri ve yorumlarda, “Kur’an’ı asrın idrakine sunma” çabası ile birlikte usul ve üslupta, geleneksel tefsirlerle tekrara düşmeme endişesinin söz konusu olduğu sezilenmektedir. Bu nedenle yapılan izahlara kaynak bulmakta güçlük çekildiği durumlar meydana gelmiştir. Esasen kadim tefsir geleneğinde Fahrud-din Razi, Ebu Müslim İsfehanî ve Zemahşeri’nin görüşlerine atıfta bulunulmuş, benzer yorumlara kaynak olarak dikkat çekilmiştir.

Eser’deki aklileştirme çabalarının daha dikkatli yapılması, Kur’an tarihine, tefsirine ve sahih geleneğe uygun bir tertiple gözden geçirilmesinde yarar vardır. Edebi üslubu, güncel yorumları ve dikkate aldığı kaynak zenginliği takdire şayan bir durumdur. Kullanılan kavramların aynı bağlamın tekrarı durumunda yine aynı anlamda kullanılarak iç bütünlük sağlanması ve sistemli bir yöntem takip edilmesi eseri daha da bilimsel kılacaktır. Geleneksel birikim ve makul rey daha fazla dikkate alınarak, iktibas yapılan kaynaklar yerli yerinde belirtilerek güncel yorumlar yapılırsa eser zenginleştirilebilir ve akademik çevrelerin eserden daha fazla yararlanması sağlanabilir.

Kaynakça

- Abdelhaleem, Muhammed, (Çeviren; Şehmus Demir), *Kur'an'da Ahiret-Dünya Ve Dünya Hayatı*, Ekev Akademi Dergisi c. 1 sayı. 3, (Kasım 1998).
- Albayrak, Halis, *Gayba İman mı Gaybda iman mı?* Ensar Neşriyat, İslami İlimler Araştırma Vakfı, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, s. 61-71, İstanbul 2003.
- Altuntaş, Halil & Şahin, Muzaffer, *Kur'an-ı Kerim Meali*, DİB, Ankara 2012.
- Atay, Hüseyin ve Kutluay, Yaşar, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1986.
- Baş, Erdoğan, *Mustafa İslâmoğlu'nun Hayat Kitabı Kur'an Adlı Eserinde Rasyonel Yorum*, Usul İlmi Araştırmaları Dergisi, Temmuz, 2008, sayı: 10, s. 77-106.
- Beğavi, Ebu Muhammed Muhyissünne, *Me'alimü'l-Tenzil*, Beyrut 1987.
- Cevheri, İmam İsmail Bin Himad el, Mu'cemu's Sihah, Darul Marife, Beyrut 2012.
- Çelebi, İlyas, *Gayb maddesi*, DİA, İstanbul 1996, XIII, 404-409.
- Demir, Halis, *İslâmoğlu Meali Üzerine*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 36, Erzurum 2011, s. 149-176.
- Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı Meal Tefsir*, İşaret Yayınları, İstanbul 1999.
- et Taberî, Ebu Cafer Muhammed İbni Cerir, *Camiul Beyan an Te'vil Ay'il Kur'an*, Darul Hicr, Kahire Tarihsiz.
- el-İsfehâni, Rağıp, (ö. H. 425), *el Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'an*, Kahire 1961.
- el-İsfehâni, Rağıp, (ö. H. 425), *Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü*, (Tercüme: Abdül-baki Güneş, Mehmet Yolcu), Çıra Yayınları, İstanbul 2010.
- Karaman vd. *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2007.
- Karaman vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2012.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, Riyad 1996.
- İbni Manzur, *Lisan'ul Arab, Gayb Maddesi*, Darul Kutub, Beyrut 2013.
- İslâmoğlu, Mustafa, *Hayat Kitabı Kur'an Gerekeçeli Meal Tefsir*, Düşün Yayınları, İstanbul 2012.
- Karagöz, *Şeytan Maddesi, Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2009, s. 451.
- Kocaer, Abdullah Fevzi; *Sahihi Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, Hüner Yayınları, Konya 2003.
- Kuranmeali.org* Web Sitesi
- Kurtubi, Ebi Abdullah Muhammed İbni Ahmed İbni Ebi Bekir, *El Camiul Li Ahkamil Kur'an*, Müessesetü Risale Beyrut. 2006.
- Kutub, Seyyid, *Fizilali'l-Kur'an*, Hikmet Yayınevi, Mütercimler: M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa. İstanbul 1972.
- Nesefî, Ebul Berekat Abdullah İbni Ahmed, *Medarikut Tenzil ve Hakaikut Te'vil*, Mütercimler: Harun Ünal, Şerafettin Şenaslan, Ravza Yayınları, İstanbul 2003.

- Öztürk, Mustafa-Ünsal, Hadiye, *Evvlu Ma Nezel Meselesi Bağlamında Erken Dönem Mekki Dönem Surelerin Kavram ve Anlam Dünyası*, Kur'an Nüzûlünün Mekke Dönemi Sempozyumu, Çorum 2012, s. 93-143.
- Razî, Fahrüddin, *Mefatihul Gayb*, Darul Fikr, Beyrut 1981,
- Razî, Fahrüddin, *Mefatihul Gayb*, Mütercimler: Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Sadık Doğru, Sadrettin Gümüş, Nedim Yılmaz, Huzur Yayınevi, İstanbul 2008.
- Sabuni, Muhammed Ali, *Muhtasar İbni Kesir*, Mütercimler: Mansur Koçinkağ, Avnullah Enes Ateş, Emin Kara, Mehmet Yazıcı, Yasin Yayınevi, İstanbul 2012.
- Sabuni, Muhammed Ali, *Safvetü'l-Tefasir*, Ensar Yayınları, İstanbul 2012.
- Şahin, M. Süreyya, *Cin Maddesi, DİA*, İstanbul 1993, VIII, 5-8.
- Tahavi, Ebu Cafer, *Ahkamul Kur'an*, Mütercim: Mustafa Genç, Beka Yayıncılık, İstanbul 2012.
- Topaloğlu, Bekir, *Ahret Maddesi, DİA*, İstanbul 1988, I, 543-548.
- Topaloğlu, Bekir, *Batın Maddesi, DİA*, İstanbul 1992, V, 187.
- Uludağ, Süleyman, *Batın İlmi Maddesi, DİA*, İstanbul 1992, V, 188-189.
- Ünsal, Hadiye, *Teftirde Heteredoksi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2011.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Dağıtım, İstanbul 1992.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, Kervan Yayınları, İstanbul 2012.
- Zemahşeri, Carullah Ebi Kasım Mahmud İbni Ömer, *Keşşaf An Hakaikul Çavamidul Tenzil vel Uyuniil Ekavil Fi Vucuhi Te'vil*, Mektebetul Ebiketü, Riyad 1998.